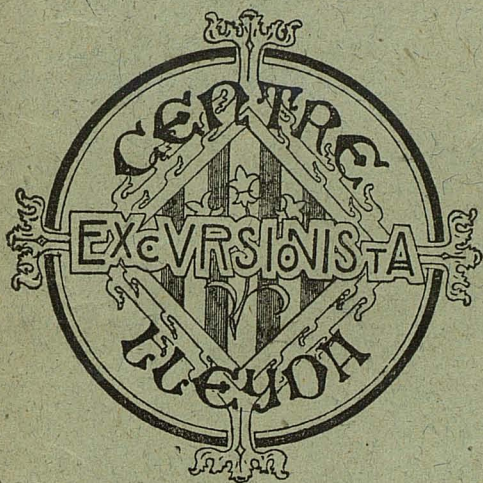

Butlletí del
Centre Excursionista
de Lleyda

Any III - 1910
Janer-Mars

Redacció.--Major, 82. . . . . Lleyda (Lérida) Espanya
Administració.--Plassa de Sant Joan, 15. id. id.

INDEX

Text. = Valeri Serra y Boldú: Folk-lore del Pla d' Urgell: La Can-
sonística. = Benigne Arderiu y Valls: Excursió á Soses, Gebut
y Aytona. = Dr. Ricart Portella: Caldes de Bohí: Apunts y
impresions. = Alfons Damians y Manté: Costums populars de
la Vall de Bohí: Casaments de Cap d' any. = Ramón Pinós: Lo
Corpus á Cervera. = Bibliografia. = Noves.
Gravats. = L' Apotecaria dels moros (entre Soses y Aytona). — Archs
del carrer del Forn (Aytona). — Iglesia d' Aytona.

BUTLLETI
del
Centre Excursionista de Lleyda

Folk-lore del Pla d' Urgell

LA CANSONÍSTICA

Lo Folk-lore ó saibesa popular, es aquella rama que la ciencia moderna s' ha vist precisada á instituir, en la qual de moment s' hi arxiva tot lo que té fesomía del passat, si no pera restaurarho, pera estudiarho y deduhirne les ensenyances que tant sovint se desprenen dels estudis històrichs.

Recullint la dita popular del pagés, la cançó de la dida, lo quento que 's conta á la canalla, la tradició que'ns conserva la fé, la superstició que 'ns he la emboyra, los usos y costums observats en nostres viatjes, los jochs de la infantesa, les endevinalles, los treballengues, y en una paraula, tots los elements constitutius del geni, del saber y del idioma, son materials que per patriotisme hem de aportar á la garbera del folk-lore, no perque cada cosa per sí valgue la pena, sino perque á forsa de acumularne com diu una genial escriptora gallega se arriba á omplir grans vuyts en l' Historia de la Humanitat. Aquell modisme que tal vegada 'ns semblava insustancial, potser servirá algun día per aclarar un punt fosch de una ciencia difícil, tal volta la etnografia, la prehistoria, la historia, la llingüística, la arqueologia y ia cosmogonia. Potser una noticia recullida per una senyoreta servirá pera comprovar investigacions fins aleshores infructuoses. Qui sab si alguna de nostres cansons pageses passará immortalizada à l' historia de la literatura inspirant una gran creació á un geni! Goethe va escriure 'l Faust inspirantse en una llegenda popular. (1)

---

(1) Pardo Bazán.—Discurso presidencial leído en la inauguración del Folk-lore gallego de la Coruña en 1.º de Enero de 1884. (Bibl. Folk. Esp. t. IV.)

No 's necessita aptituts especials pera trevallar en lo Folk-lore. Los que recullin materials no han de ser sabis erudits y perscnes aficionades al cultiu de les lletres, arts y ciencias, sino persones dotades de bona voluntat y patriotisme.

Jo prou voldria férvosel estimar presentantvos al efecte una classifició descriptiva y comprensiva de totes y cada una de les especies que integren lo Folk lore: pero aixó, es mes pera tractat en un llibre que no pas pera ser llegit en una conferencia; y no podent ser, ja que no'ns es possible inventariar, ni sisquera enunciar ab alguna detenció, tota la riquesa de altres branques del Folk-lore, deixém sentada la importancia de una d'elles: la cansonística; examiném encara que molt á la lleugera, quin paper representém dins del folk-lore literari y musical de Catalunya.

Ja puch avensarvos que hi fém un gran paper, encara que no us en diré tot lo que podria, perque pensant lo que en un hora de conferencia us diria, m' he decidit, per confiar la major part del temps á la música de unes quantes cansons ben nostres, á dir les bellezes de algunes, la celebritat d' altres, poca cosa en resúm, perque un' hora á mi desseguida'm passa parlant de cansons. No existeix de la cansonística una classificació detallada á la faysó de la que 'n Teofil Braga té feta de la Novel·lística, pero es llarga la que al meu entendre 's podria fer, aixamplant la divisió que de les seues cansons va fer lo sábi precursor Milá y Fontanals.

Venen les primeres y mes sencilles les que un día florien á Urgell ab tota ufana, les cansons de ronda, que en alguns llochs de Catalunya anomenen corrandes y follies, forma métrica la mes senzilla, sempre una quarteta, sempre quatre versos tancant un sospir, una queixa, una finesa, una frisansa, una amenassa, una burla, tota la gamma del estat anímich del nostre poble.

¡Pero de quina manera mes clara, mes concisa mes xamosa!; veus 'en aquí un ramell de tots colors:

Carré amunt y carré avall
so perdut la lligacama,
jo no sé que pagaria
que l' amor l' hagués trovada.

—
María tota sou flors;
sou com la mauva marina,
tot caminant doneu ayre
tot parlant sabiduria.

Avans me deyen la trista,
ara m' han mudat lo nom,
ara que 'm dihuen alegre
soch la mes trista del món.

Diu que'l mal d'amores mata,
jo dieh que no mata, no,
si 'l mal d' amores matava
quan temps ha que ho fora jo!

Lo dissapte es la esperansa
lo diumenge l' alegría,
y 'l dilluns al dematí
ja surt la tristesa mía.

Un Joan á la balansa
un Ramón al contrapés,
y un Joseph a l' escayguda,
qui pogués triá dels tres!

Fadrinets que festejeu,
festejeu y no 'n sabeu,
festejeu primé á la mare
que á la filla ja l' haureu.

Del mal del anyorament
ne planyería les pedres,
perque es una malaltía
que no la entenen los metjes.

Encara que haguem renyit
no m' en fassos mala cara,
tot aixó vindrá á parar
un beset y una abraçada.

Algun dia m' alegrava
ara no m' alegre nó,
perque se m' ha barrejada
l' alegría ab la tristor.

Encara que la gent diguin
que no me la donarán,
callaré, faré la meua
y encara m' en pregarán.

Per les amores de un Jaume
saltaria un presseguer,
per les amores de un altre
un y dos y tres també.

Sense descuidarhi la que 'm va ensenyar aquell bon lleydatá
que 'ns está mirant desde l' altre món: D. Ramón Soldevila, al cel
sigui:

Quan passo pe 'l teu costat
sempre 't penses que no't miro,
y l' ayre que 't ve á la cara
son sospirs que jo t' envío.

Aqueixes sentides cansóns lo poble les canta ab totes les fey-
nes; los pagesos rondant, batent, llaurant, ab tonada trista ó alegre
segons ho demana 'l sentiment y l' intenció del cantar. Queden en
la memoria de les dones perque les canten bressant ó fent altres
feynes.

*
**

Veyém les de un' altra branca: de pandero.

Les cansons de pandero son avuy día unicament del nostre pa-
trimoni. Solzament viuhen en les comarques de Lleyda, Urgell, Se-
garra y Garrigues. Y quin bé de Deu de poesia tanquen! Tots sa-
beu lo ben acompanyades que han sigut á pendre 'l bon puesto que
ocupen en la literatura popular catalana guanyat pe 'l merit que
atresoren, allí ahont deu anys enrera eren desconegudes. (1)

Potser soch jo 'l menys indicat pera parlarne desde 'l moment
que tant n' he parlat y tantes n' he dites y recitades; pero qui es
capás de obehir tanta delicia com se copsa de tenir tantes flors entre
mans y qui s' en sab estar de comunicarla?

Diguemli donchs á una dama:

Compartiune l' hermosura
gran dama del cabell ros,

---

(1) Alusió del Autor al bellíssim prolech ab que D. Joan Maragall va
honorar lo seu llibre *Cansons de Pandero*,

compartiune l' hermosura
que tota la teniu vos,
compartiune l' hermosura
donaune á aquell qui no 'n té;
de la que á V. li sobra
deu mil n' anirien bé.

Y á una donzella y á moltes:

No mireu tant amenut
donzella que tant mirau,
no mireu tant amenut
que ab la parla enamorau;
no mireu tant amenut
ni parleu tant amorós,
que lo vostre enamorat
ja s' ha enamorat de vos.

Donzella quan surt lo sol
ne dona molta alegría,
molt mes ne dona vosté
quan dona un tom per la vila;
quan dona un tom per la vila
quan dona un tom per ciutat
tothom se lleva 'l sombrero:
Deu la quart sa Magestat.

Clavellet de nou mil fulles
de cinquanta mil colors,
á cada fulla una lletra
tinch escrit lo nom de vos;
clavellet de nou mil fulles
mes altes del claveller,
allí hi porto l' amor ferma,
l' hi porto y l' hi portaré.

Al pit ne porteu violes
donzella del cor graciós
al pit ne porteu violes
d' assí sento les olors;
al pit ne porteu violes
á les mans clavells y roses

al front brots de gessamí;
dixós sera 'l fill de mare
que la podrà possehir.

—
La cara teniu blanqueta
de morena no ho sereu,
teniu una retirada
an quella Mare de Deu,
la cara teniu blanqueta
morena may ho heu estat,
semblau una satalia
quan floreix al mes de Maig.

—
Quan vos veig anar per casa
fills del rey m' assemblau,
quan vos veig tan alta y prima
tot mon cor atravessau,
quan vos veig tan alta y prima
ab quell gentil caminar,
ab los ulls baixos á terra
aixó es pera enamorar!

COBLES

Aném embrancantnos per l' arbre de la poesia popular catalana y' ns toparém ab lo que jo anomeno *Cobles*, unes cansóns de mes moderna factura y sense la volada del romans, pero esdevingudes populars y algùn dia haurem de dir clássiques, perque com á filles del poble, lo poble les ha salvades justament del oblit en que les hauria deixades, si no li haguessin dit quelcom, y quelcom dihen la que titulo *Consell* per son posat sentenciós y ben popular malgrat que incomplerta; l' altra, les Cobles ó *Cansó del pagés* dictada pensant en les engunies de una cullita de cereals que sempre té als pagesos ab l' ¡ay! al cor.

Totes dugues son molt populars á Urgell.

Consell

Fadrins si us caseu
ab una pagesa,
no us enganyo 'l dot
ni la boniquesa,
que la boniquesa

no us donará pá,
feu que sigui bona
pera trevallar.

Se 'n pot alabar
puig es molt discreta,
blanca com la neu
sempre está rojeta,
té l' ull que li parla
y 'l cabell castany,
minyona com ella
jo no l' he vist may.

Son de San Martí
terra divertida
ell se diu Joseph
ella 's diu María,
ell es fill de un sastre
fà de sabater
la minyona es filla
de un mestre barber.

En aquestes tres estrofes no hi ha coherencia, la primera sembla un bon comensament y rescobla de una historia, les altres se veu ben bé que 'n son fragments, pero es que 'l folk-loista no pot desapropitar cap engruna ahont hi hagi olor de poesia, ahont salti una estrofa cisellada com aquesta

té l' ull que li parla
y 'l cabell castany,
minyona com ella
jo no l' he vist may

y no 's pot desapropitar perque un día ó altre, ab constancia, anirém refent tota la riquesa del nostre folk-lore. En Milá y Fontanals al publicar lo seu admirable *Romancerillo* va deixar incomplertes una pila de centes cansons que tots hem anat refent. Y aquesta es també de les que ho mereixen, encara que no fos per altre merit que 'l de acompanyar una música fresca y aixerida. (1)

(1) Posteriorment á haver donada ma conferencia se publicá lo segon volúm de cansóns populars catalanes de la Biblioteca Popular de L' Avens y 's dona allí sencera que es com sospitava, l' historia de un mal casat que acaba ab lo consell de la primera estrofa que jo presento.

Cansò del pagès

Jo us diré la idea
 que porta 'l pagés.
 Quan som al Setembre
 qu' es lo florit mes,
 ja passa quimera
 si podrá sembrar,
 ó si 'l sementer
 vindrá molt tardá.

Ja som al Octubre
 cau lo sementer,
 tira lo grá á terra
 com si res valgués,
 qui no 'n té ne busca
 l' altre 'n va á comprar,
 no pensa en l' hivern
 si tindrà prou pá.

Ja som al Desembre
cerca de Nadal,
 ell va á la botiga,
 que he fet del cabal!
 se compra un pronóstich
 per veure 'l que diu:
 si dona neus ó aygues
 lo pagés s' en riu.

Si ploya bastant
 al mes de Janer,
 culliriam oli,
 ordi y blat també,
 si al Janer no plou
 y pega en gelar,
 lo un dia al altre:
 quin mal temps nos fa!
 l' altre li respón
 plé de bona fé,
 lo Mars y l' Abril
 ells ho han de fer.

Si al Febrer ploya
 no estám molt contents,

que l' aygua no es bona
segons en quin temps.
No us en feu massa
del mes de Febrer,
de cap ó de qua
sempre l' ha de fer.

Si lo Mars, marseja,
no us refieu d' ell,
castiga l' auvella
y mata l' anyell,
com es tan cain
sempre va de boig,
fá calamarsades
vents y gambayrots.

Ja som al Abril,
sol ser molt aixut,
si per Sant March ploya
no hi ha res perdut,
com es tan cain
sol ser molt estret,
deix morí á sa mare
vora 'l riu de set.

Per Sant Pere Martry
lo pagés va al camp,
y á la má s' emporta
algun brot de ram;
quan veu lo sembrat
se posa á plorar
que per falta d' aygua
no podrà espigar.

Ja n' entrém al Maig
ab gran desconsol,
en comptes de ploure
marinada y sol;
diuhen los logreros
amos som del any,
perque los pagesos
s' agenollarán.

Ja n' entrèm al Juny
ab molta tristor,

les fals ja reposen;
també 'ls segadors,
los porrons no rajen
y está sech lo bot,
tupins y paelles
no veuhen lo foch.

Som al Juriol
les penes doblades,
no cal raure l' era
tampoch portar garbes,
les mules no corren
no cal fer pallés,
ja n' está acabada
la fi del pagés.

Ja som al Agost
passen los artistes
á cobrar conductes
y poques visites,
no s' els apedrega
á n'ells per aixó,
que aguarden la paga
per altra ocasió.

Ja 'm miro als marxants,
també als botiguers,
lo poch que despatxen
l' any que no 's cull res,
sabaters y sastres
perden lo cabal,
lo un pert la forma
l' altre lo didal.

Qui ha tret la cansó
Antonia s'en diu,
no hi veu al hivern
y es cega al istiu;
lo poch que tenia
ho ha perdut sembrant,
y ara si vol viure
te de anar captant.

Aquesta cansó es estimable, entre altres motius, porque com á filla de la musa popular, no 's va tenir en compte pera sa elabora-

ció, res mes que lo que 'n podríam dir *motius* també de sabiesa populars: per tant, reflexa 'l sentir de la pagesia y pera provarho, no faré mes que invocar los aforismes y ditxos populars del Plá d' Urgell, ja que 's tracta de autora urgellesa.

Vegis sino estrofa per estrofa. Lo pagés en sent als darrers de Setembre ja 's preocupa de la sembra y si no té grá n' enmatlleua, com diu lo ditxo

Per Sant Mateu	y si no 'n tens
sembra del teu,	ves á manlleu.

Pero pot ser siga un Setembre aixut y en tal cas ha d' esperar l' Octubre, mes:

Per Sant Lluch
sembra moll ó aixut.

Haureu reparat que en la cansó del pagés he passat del Octubre al Desembre; no m' ha sigut possible trovar la estrofa que segurament degué dedicar l' autora al mes de les Animes. Lo poble diu:

Pel Novembre
quí no ha sembrat que no sembre.

Lo pagés un cop tirat lo grá á terra, té 'ls ulls fixos en lo temps dels mesos que falten. Aixís ve 'l Janer. L' aygua d' aquest mes es molt bona, de aquí la dita:

L' aygua de Janer	lo grá al graner
posa l' oli al auliver	y la palla al paller

Mes si no plou y pega en gelar, se pot considerar tot perdut, puig diu:

Any de daigues
any de poques garbes

Lo Febrer es un mal mes. Diu lo ditxo:

Lo Febrer
de cap ó de qua l' ha de fer.

Mars. Lo fret de aqueix mes es de mal borrás.

Mars marsot
mata l' anyell y l' anyellot.

Abril.

Al Abril
cada gota 'n val mil.

Pero no sol ploure gayre; y qui sab á que 's referia la dita molt general en tots aquestos indrets de que, l' Abril va deixar morir á sa mare de set.

Per Sant Pere Martry 's beneheixen branques d' oliver y 's porten als sembrats pera lliurarnos de les pedregades.

Al Maig
cada día un raig;

si aixís fos tot aniría bé, pero si no plou y fá dies calmosos y emboyrats, venen les neules de l' Ascensió y follen les espigues. Ay ab quant gust recorreria per aquí fins á fer un calendari folk-lo- rich. Pero aniriam massa lluny.

FANTASIES Y DANSES

En Milá y Fontanals no encabix aquestes cansóns entre 'l Romancer á pesar de tenir moltes d' elles forma arromansada, segurament pels seus assumptes sempre frevols en lo fons del argument, á vegades perque un joch de paraules en la rescobla los treu la serietat y fá semblar que precisament no han estat fetes mes que com á fantasía poética ó pera corejar una dansa.

No 'm deixarán mentir *Lo mestre* en ses múltiples variants d' Urgell y de fora y *La ploma de perdiu*, que son dugues joyes, y les que dono á coneixe avuy, totes nostres, mereyent *Raymundeta* menció especial.

Lo distret

Matinet m' en so llevat
matinet que no s' hi veyá,
en comptes de aubardá 'l ruch
ne so aubardat la somera;
en comptes de posa 'l bos
n' hi so posat la caldera,
pera posarli l' aubarda
n' hi so posat la pastera,
en comptes d' ompli de blat
jo que te l' omplo d' arena,
en comptes d' aná al moli
jo que 'm poso en una Iglesia,
pera pendre aygua beneyta
prench un pá de la cistella,
en compte d' agenollarm,
jo que m' en ajech á terra,
en compte d' aná á oferir
m' en abrasso á una donzella.

Lo Senyô Rector ho ha vist
 diu que m' he de casâ ab ella:
 —Senyor Rector no 'm sab greu
 que ja havía de ser meua.

Es una lletra festiva de les que abunden en lo *Romancer* de les comarques de Lleyda ab preferencia á altres indrets de Catalunya. Aquesta mateixa no' s trova en cap de les coleccions. La música no cal que us diga que té semblansa ab *La mort de la núvia* perla hermosa del folk-lore catalá, pero la seua bellesa que allí enquadra tan divinament ab l' assumpte dramátich de la cansó, en aquesta, festiva, lo seu mateix pés, dona gravetat cómica á les paraules.

La Raymundeta

Si voleu ohir
 cansoneta nova,
 jo vô la diré
 d' una gran minyona.

Raymundeta adeu,
Raymundeta hermosa,
Raymundeta adeu.

D' ensá que la casan
 nit y dia plora.
 —No ploreu Raymunda
 que ara no n' es hora,
 capítols son fets
 les cartes son closes,
 diumenge vinent
 vos durán les joyes,
 sabata ab taló *
 la mitjeta groga,
 faldallí vermell
 ab punta á la vora,
 lo devantal blanch
 tallat á la moda,
 manto y cirineu
 á tall de senyora.

Encara que la lletra té semblansa ab una altra del *Romancer*, aquesta cansó es apreciabilíssima per la seva ayrosa tonada, y tan es apreciada que desde que la vaig recullir á Artesa de Segre y do-

narla á coneixe, desseguida s' en van apoderar alguns orfeons de Barcelona que convenientment armonisada la guarden de repertori.

Es de exportació urgellesa á enriquir lo folk-lore musical de Catalunya; pero no es per aixó que es mes digna de apreci que altres del Romancer, potser mes hermoses, quasi totes mes llargues, sino que 'l merit singular de la *Raymundeta* está en ser la típica que acompanyava 'l ball rodó, una costúm bellíssima que per lo mateix que s' ha deixat de practicar, jo crech que es del cas anotar-la pera que no 'n perdém la memoria.

Tots los que en les festes d' hivern prenien lo sol en los racers, esperaven ab ansia 'l dia de Sant Antón Abat, que era l' escullit per les noyes d' anársen á una era y fer lo ball rodó, una especie de sardana que no 's puntejaba al só de matemática música, sino al compás de les tonades més ayroses de cançons populars, ja de costums ó cavelleresques.

Lo comensaven les noyes, pero les velles sospirant al recort del bon temps de sa vida, acudíen sense ferse pregar á engrandir la rodona. Y d' una cansó 'n venia un' altra passant aixís deliciosament lo temps fins á la posta del sol, qu' era l' hora d' anársen al poble á ballarne un à la plassa y destriarse després cadascú á casa seva.

Se ballava de Sant Antón á Carnestoltes. Los dies de festa á l' hora y del modo que s' ha dit, los dies de feyna allá entre dos focs-cants quan les dones pleguen de cusir ó fer mitja y s' en van á buscar aygua á las fonts ó cegles.

En les vetlles del hivern, era cosa molt comuna 'l reunir-se totes les dones d' un carrer á passar la vetlla en un estable pagant l' oli una nit cada casa, donant aixís una galana prova del esperit d' estatalvi que caracteriza la nostra rassa. Allí 's cusía, 's filava y 's feya mitja, y al amor d' aquella comfortable temperatura se resava també 'l sant Rosari.

Avans de retirar, per allá á les deu, sempre s' hi ballava 'l ball rodó, donantse aixís les mans y un arreveure plé d' amor y carinyo.

Aixó que era comú en molts pobles, ja ab prou feynes si 's conserva en los mes petits, perque ja, qui més qui menys, pot permè-tres lo luxo de vetllar per compte propi. Pero ¡ay! que aixís se pert una práctica relligiosa y una costúm molt lloable y santa, contríbuint á desdibuixar la fesomia de la tradició catalanesca que 'ns donava tanta gracia.

Les cansóns populars ab que s' acompanyava 'l ball rodó ja he dit avans que eren totes les ayroses, pero 'm deyen les ballador es

que la que no hi faltava may y se n' emportava la palma, era *La Raymundeta*, que si bé es curta, com cada vegada 's comensava la quarteta ab dos versos de la anterior, s' allargava quissab lo.

Mentres durava la quarteta 's rodava cap á un mateix costat, al arribar á la tornada, sense desfer la rodona 's cantava 'l

Raymundeta adeu,

Raymundeta hermosa

Raymundeta adeu

fent reverencies y tercerilles cada balladora d' una de les parelles ab la de la seva dreta, convertint aixís la rodona en una estrella regular ab tantes puntes com parelles ballavan, segons vaig poguer veure d' unes bones dones que 'm van obsequiar ballantmel pera que 'l pogués descriure.

Per Carnestoltes s' acabava 'l ball rodó, pero d' un modo que mereix comptarse.

A la vigília á la tarde, les noyes acompanyades d' alguna casada recorrien lo poble y 'n ballaven un en cada carrer. Lo primer y 'l segón día ne ballaven algùn que altre en la plassa.

Lo tercer día, ó 'l dimars al dematí, los joves que tenien permís d' anar al bosch que volguessin, anaven al primer que 'ls hi venia y tallaven llenya fins á omplir tot un carro de *troncs* ó feixos. Quan tenian lo carro ple, guarnien la càrrega ab una rama que fes bona patxoca y posada al cim de tot á tall de bandera, l' engarlandaven ab cintes y mocadors de seda penjats de les rames.

D' aqueixos *troncs* ne deyen *falles*, y *falla* 'n deyen al fogueral inmens que tal llenya produhia á la nit quan la cremaven á la plassa.

La tradició d' aytals *falles* no es ben exacta á la descrita per mossen Verdaguer en son capdal poema *Canigó*, pero abdues s' acompanyaven de música.

Quan lo carro de la *falla* arribava á les primeres cases d' Artesa, les majorales lo sortien á rebre ab lo pandero y 'l saludaven ab algunes cansóns.

L' acompanyaven fins á la plassa y allí 's tornava á cantar per exemple, una cansó per lo que menava 'l carro y alguna d' alusiva als amors dels mes significats entre 'l jovent del poble.

A la tarde 's feya 'l ball rodó més d' una vegada; á la nit s' enenia la falla y quan ja cremava de debó, la vorejaven gran nombre de parelles que feyen lo ball rodó en presencia de casi tot lo poble, fins á acabarse la llenya y 'l Carnestoltes, despedintlo aixís ab mes dignitat que no pas com ara se sol veure.

Lo frare y la pastora

A dalt del plá
de l' Oriola,
n' hi ha un abret
que ara brotona,
quan l' abre es vert
l' ombreta es bona
quan l' abre es vert
sota de l' abre
hi ha una pastora,
y un frare blanch
que la sermona.

'Tantes li 'n diu,
la 'n fa fellona,
s' en treu un fús
de la filosa,
li 'n dona un cop
á la corona
la sanch del cap
á terra dona.

—Que n' has fet tú
falsa traidora?
per ton pecat
tens d' ana á Roma
lo Pare Sant
que te 'l perdona.

—Com hi aniré
jo tota sola.
si un día plou
y l' altre trona
y l' altre cau
pedra rodona?

Quan l' abre es vert
l' ombreta es bona
quan l' abre es vert.

Repasseu l' enjogassament de la música de aquesta ayrosa cansó y la gracia que li dona la rescobla exactament aplicable després de cada estrofa com obligat complement.

Lo frare exhorta á la pastora:

*Quan l' arbre es vert;
l' ombreta es bona
quan l' arbre es vert.*

Lo fereix, y 'i frare la conmina ab anar á Roma pera perdonar-seli 'l pecat que ha fet

*quan l' arbre es vert;
l' ombreta es bona
quan l' arbre es vert.*

Ella no s' hi empenya pe 'l mal temps: altra cosa fora
perque?

*l' ombreta es bona
quan l' arbre es vert*

(Acabarà.)

Excursió á Soses, Gebut y Aytona

¿Qu'n 'hora deu ser?, me deya entre estiraments, estornuts y badalls, el dematí del dia 27 del prop-passat mes, que va esser lo senyalat pera fer la excursió, aplassada lo diumenge anterior. Com per una part tenia molta són y per altra se sentia xiular lo vent d' una manera esgarrifosa, s' hi trobat a un molt be dins del llit y per aixó me resistia á creure que fos veritat lo que lo despertador me deya.

Vay tombarme de costat; pero, ab lo temor de fer esperar als amichs, vaig sacudir la són de les orelles y vaig vestirme ab prestesa; va esser cosa de moments el fer la neteja: y agafant l' abrich, bastó y esmorzar, cap al carrer falta gent, ab molts ánimos y disitjos d' emocions.

Eren les 6; molt poch moviment se notaba encara, algún vianant que difícilment s' averiguaba si anaba á dormir ó 'n venia, alguna hortelana precedida d' una somereta carregada ab coves de recapte y alguna que altra beata matinera: vetaquí los personatjes que á 'n aquell hora se veyen pels nostres carrers.

De passada pe 'l carrer Major, y al mateix temps de cridar al meu germá Enrich, había de cridar al amich Blasco que viu á la mateixa

casa; hi vaig anar disposat á armir un terratremol, si es que feyen l'orni; pero, quedaren fallats mos plans; un y altre estaben alsats.

Marxarem al *cap del pont*, topantnos ab lo típich *Rosari de l'aurora*, que ab la gent tapada fins á les orelles, les atxes y 'ls pendons, produhie un efecte sorprenent y fantástich. Prompte mos trobarem reunits lo Neach, Blasco, Estadella S, Izquierdo Ll, Artigas y 'ls dos Arderiu.—¿Qui hi falta? mos preguntarem tots, y, passat recompte, hi mancaben lo Pereña, l' Herrera y l' Ibars. Mentres uns anaben á buscar l' Alfred, d' altres anabam á treure de casa á l' Ibars y l' Herrera. Aviat se vejé apareixer l' Herrera ab tota l' indumentaria; pro al Simeó se li han pegat los llessols; es precis anarlo á trucar altra vegada pera conseguir que 's decideixi.

Ja hi som tots á *S. Francés*, ahont mos espera la tartrana; pujém, y. . en marxa: aném en direcció contraria al vent, qu' es bastant fort y geladet, agafem la carretera de Fraga deixant prompte ben endetrás lo en algun temps superb castell ó fort de Gardeny, que tan era fort avans, com es avuy inutil. Ja n' hi ha que no tenen espera, que caixalejen de ferm; pero l' obertura de sorpreses no 's generalisa hasta aprop del *Hostal de la Creu del Battle*; al arribar allí, ja no hi ha qui no hage obert lo paquetet y no estigue entretenint la farramenta y matant lo cuch; la feina es grossa per tots y en mitj de l' alegría mes complerta, s' arma un rebombori que á tots mos té molt satisfets. Prompte hem donat compte dels esmorzars; alguns baixen á beure un gotet al anomenat hostal; pro 'l tenen dolent y 'ns quedariem sens beure, si la previsió y l' amabilitat de nostre *entranyable* amich Herrera no 'ns hagués tret del pas oferintnos sa boteta plena d' un vinet, que no sé de quina marca seria, pero que calentaba bastant. Fins á Soses tot foren xerrameca y canturies, no habenthi altre incident, que 'l faixar l' Izquierdo poch avans d' arribar á Alcarràç per preferir seguir á peu; passarem dit poble de llarch y ab bona marxa arribarem prompte á Soses; corrent lo perill, més d' una vegada, de que 'l vent que s' había cambiat en una intensa tramontana, mos girés demunt devall.

Seguirem fins á la plassa ahont hi ha l' Iglesia: es relativament moderna y sense detalls que criden la atenció; de tres naus bastant esquifides y no hi han altars ni retaules de mérit. La fatxada, encarada á sol-ponent, está afegida; la part de tramontana, vol imitar la construcció románica; la porta de entrada no dea ser la mateixa que s' obrí al construirla, sembla mes moderna; l' istil pareix demostrarho aixís; en la mateixa fatxada s'hi veuen uns finestrals de punt redó tapats. En conjunt resulta incomplerta per tenir sobreposat al costat

de mitjdia el campanar, que s'alsa pobre y trist dominant ab sa cruesa los edificis del costat.

Al sortir de l'Iglesia trobarem al Sr. Sancho, qui ab una amabilitat que no trobem frasses per agrahirli, se prestá á acompanyarnos, y á ensenyarnos lo que á son entendre hi hagués de curios á la població. Dit Sr. y 'l meu germá s'enfilaren á la Secretaria de l'Ajuntament; y, com que feya bastant fret, prompte hi forem tots pera posarnos á cubert. Al poch rato comparegué lo Secretari Sr. Ribé, qu' es á la vegada lo veterinari del poble, sorprenentnos agradablement sa presencia á alguns excursionistes, que habiam estudiat amb ell, ple-gats; salutacions afectives y.... á fer feyna; mentres mon germá ajudat del Secretari, está esbrinant si hi ha algún paperot de valor històrich (regirant teranyines com diu jocosament nostre Cicerone d'excursions, l'amich Neach), los demés estem gosant de la vista de l'horta de Soses y Torres, que 's percebeix perfectament de la galeria de l'Ajuntament.

Continuém ab una visita al Sr. Rector, ja d'edat, qu' es un bon senyor un poch á l'antigua y que segurament mos va pendre per anticuaris (*antiguales*, com mos va dir en cert poble un senyor); donchs al preguntarli per l'arxiu de la parroquia y les joyes d'algún valor arqueològich ó artístich que hi pugués haber en l'Iglesia, ens va contestar que no valia la pena, que no 'ns podiam emportar res; y, encara que nosaltres li vam fer notar que no intentabam enportarnos res y que sols voliem estudiarho y anotarho, no puguérem donarli á entendre prou be quin era lo nostre fi.

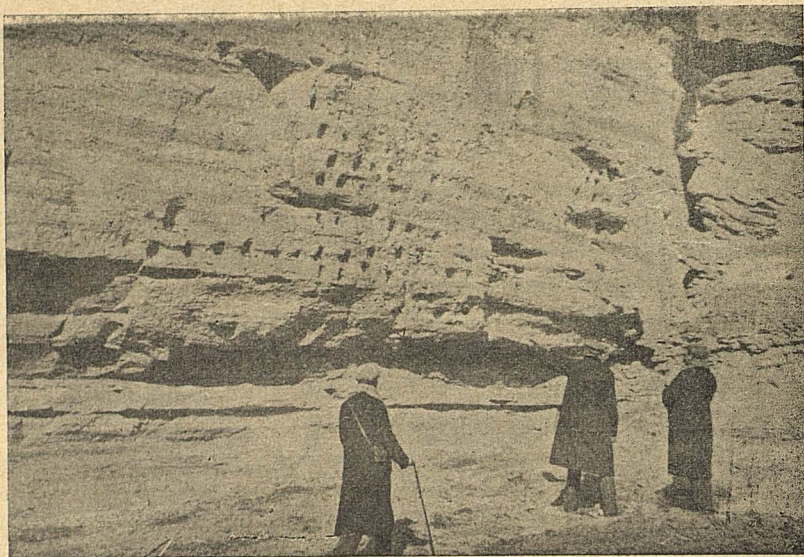
Seguidament forem enmenats cap á una capella, avuy convertida en cubert d'aufals: solzament se'n conserva la porta y un tros de paret que en poch se distingueixen de les demés. Sobre de la porta hi ha la fetxa, suposem de sa construcció, qu' es de 1570.

Se 'ns diu que prop d'allí hi han senyals d'haberhi hagut un castell y tot seguit mos hi encaminem, pujant sobre ses runes que apenes deixen veure la forma que tenia. Desde allí y mirant cap al costat de mitjdia se domina lo poble y sos voltants y també la carretera per about hem vingut. Recordantnos del amich Izquierdo, tots, instintivament, dirigim les visuals, ajudantnos adhuch de *l'ullera de allargar la vista*, al anomenat camí; pro lo nostre company no 's veu. Tots creyem qu' haurá agafat lo camí de Torres y pensem qu' aviat será ab nosaltres (de Torres á Soses hi ha una distancia de un kilòmetre y mitj aproximadament); pero, com son ja les 9 y avans de dinar portem intent d'haber visitat á Gebut, acordém que 's queden dos com-

panys pera esperar-lo, mentres los demés marxen á fer enquesta en dit lloch, ahont vindrán ells també á juntarse.

En marxa ja y al passar per devant de casa del Sr. Sancho, nostre amable acompanyant, mos obliga aquest á pujar á fer unes copes, que sosté convenen pera animar; y com no'ns ferem pregar molt, allí 'ns teniu saboreijant l'exquisit licor que ab delicada finesa mos va servir la simpática muller de nostre ben volgut amich, al ensemps que 'ls viciats fumadors convertiem en cendra y fum uns magnífichs cigarros ab que 'ns obsequiá també. Mentres estabam fent calendaris sobre lo que li hagués pogut ocorre al Izquierdo, se presentá aquest al lloch ahont estabam reunits; tot fent los honors á l'invitació, mos contá que habia anat á parar á Torres, com habiam suposat, coorrentse després á Soses.

Ja confortats, emprenem la marxa cap á Gebut que 's troba á 3 kms. de Soses y 2 de Aytona. Agafem la carretera en direcció á

Clivé de M. Herrera y Ges.

L' Apotecaria dels moros

n' aquest poble; á la dreta una serralada adornada ab capritxosos turons; en un d' ells anomenat *Tossal redó*, per tenir aqueixa forma, sembla com si hi hagués una inmensa granota al seu cim, treballada per expert artista; es á 1 1/2 kms. de Soses; á l'esquerra l'hermosa y productiva horta limitada mes enllá pe 'l riu, que serpenteija

joguinescament, tot besant l'horta y la Garriga, repartint riquesa per allí ahont passa, que no 'n porta d'or pero 'n sembra.

Per fi arribem al peu de la serralada damunt de la que hi ha assentat lo cementiri que busquem; allí 'ns esperen dos homes ab les eines necessaries per fer excavacions. Primer eriden ma atenció uns rengles de forats no tots iguals que 's troben treballats á la serra desde temps immemorial; n'hi han á diferentes altures y se 'n troba hasta ben enllá del single. Se diu que son fets pe 'ls moros, lo que mcs fa traslladar á n' aquella civilizació tant admirada per nosaltres, pe 'ls molts adelantos de nostra terra que á ells s'atribueixen, no sens fonament. Tot es fer calendaris sobre l'origen y l'us d' aquells forats; uns creuen que foren fets per assentarhi les vigues de rudimentaria edificació; qui pensa que hi hagué una fàbrica y á 'n els forats s'hi posaben los ingredients que calien; pero la tradició de la gent del pais sosté que s'hi han trobat pots de vidre y vidres ab substancies adherides, creyent que fou l'*Apotecaria* y per aquest motiu l'anomenen aixís. Prou procurarem fer memoria per recordar quelcom semblant en la vida d' aquell poble, que 'ns donés la solució; pero no 'n treguerem l'aigua clara.

Guiats pe 'ls dos excavadors comensarem á pujar la serra; á mitat; si fa ó no fa, y al peu d' una gran roca despresa del conjunt, un dels nostres fotógrafos impresioná un elixé ab grupo de tots los curiosejadors. Seguim serra amunt: casi al costat del cim s'hi noten restos d' antiga edificació; pujem damunt d' aquelles runes trobantnos en una petita explanada cuadrada, voltada dels fonaments d' una paret groixuda, muralla del *Castell de Gebut*, que en algún temps s'alsaba orgullós dominant lo pla y la serra. Té una hermosa vista panorámica = *A Sol-ixent* y *Mitjdia*. A nostres peus y á frech del Castell s'hi veu l'horta que, exuberant y hermosa, s'exten fins al costat del riu que ab ses curves irregulars la separa de la Garriga; aquesta 's veu en según terme, donantli vistositat los diversos pobles que té sentats en sos turons, y..... allá..... al fons..... confonentse en l'infinit, unes montanyes que serveixen de march a 'n aquest bell cuadro de la Naturalesa. Se distingeixen Alcarrag, Torres, Castellans, y Granadella; lo *Tossal Redó* priva la vista de Soses. = *A Ponent*. Serralades aspres, signes de fonda pertorbació geològica; el paisatge es rústich.

Tot seguit dirigirem nostres passos envers les sepultures enclavades á la part de ponent-tramontana del Castell: en un penjat irregular, una ensí una enllá, hi han moltes pedres clavades á terra, indicant cada una d' elles una sepultura; de tant en quant s'hi tro-

ba algún rectangul, dirigit de sol-ixent á sol-ponent, format ab llo-sas clavades á terra, constituïnt especie de caixa, al fons de la que y sota d' una capa de pedres planes recubertes de terra, hi ha l' enterrat. Una d' aquestes vam descobrir nosaltres y després d' esperar *un' hora l'en llarga*, durant la qual vingué lo Sr. Jaques,—qui demostrá en tots moments ses complacencies envers nosaltres, fins al punt de desafiar lo vent verament huracanat que aleshores feya, solzament ab l' intent d' estar en la nostra companyia y facilitar-mos tots cuants datos pugués, adequats al nostre objecte,—vam quedar desencantats ja que no hi trobarem mes que uns quants ossos desjuntats, no hi havia ni monedes, ni trofeus de guerra, ni res que 'ns parlés de l' historia y costums de la gent allí enterrada; solzament arribaba á distingirse la manera d' estar posats dins: lo cap á sol-ixent, qu' es la orientació de les demés sepultures, segons mos testimoniaren los Sres. Jaques y Sancho y 'ls homes que, á la vegada que desenterraben, mos feyen de *Cicerones*. Després de visitar altre lloch de sepultures que hi ha uns 100 mts. mes enllá, comensarem á devallar pe 'l costat de la carretera.

Al peu del *Castell*, al altre costat de carretera, vam tenir ocasió de veure un paviment enterrat, fet ab argamassa y pedretes irregulars de diversos colors, que al apareixer á la superficie aparenten mosáich. Ens digueren que no fa molt temps hi havia un pis sostingut per vigues y que l' anomenen l' *Iglesieta*, suposant que la part enterrada y vista per nosaltres es un tros de pis d' ella.

L' existencia d' aquest edifici, l' *Apotecaria*, lo *Castell* y les *sepultures*, me fan acceptar com á probable l' existencia en dit lloch de l' aldea árabe de que parlen alguns autors; y per reforsar l' argument aquí van uns cuants datos presos al llibre *Diccionario de la provincia de Lérida*, escrit per en Pleyán de Porta, qui diu: «Gebut, situat al terme d' Aytona, era un poblet arábich destruit fa alguns segles, no se sap á punt fixo l' época. Lo dia 5 de Juny de 1343, lo Comte d' Urgell Ponce de Cabrera, al fer testament, disposá que si morie lo seu fill Ponce sens successió, entrés á heretar lo Comtat D.ª Leonor, sa filla major, casada ab Ramón de Moncada, á qui disposá se li pagués lo que se li estava debent del dot y que cobrés per ell lo castell y la vila de Oliana y 'l castell de *Ayehut*, nostre Gebut.

En 1359, segons el *Cens de Catalunya* fet en dit any, consta que pertanyia als *Caballers de l' Hospital de S. Joan de Jerusalem* y contaba 24 fochs ó vehins.»

Dit autor y en la mateixa obra, recomana d' una manera espe-

cial que nos confongue, com ho fan alguns autors, nostre Gebut, ab l'anomenat *Rota-l'-yehut*, que á son entendre deu atribuirse á Roda d' Aragó; no obstant, jo crech que no cap la confusió, ja que la partida ahont s' assegué, en el seu temps, lo poble de referencia, la coneixen los del país amb lo nom de Rotan-Gebut, que no sembla ser altra cosa que una degeneració del antich nom *Rota-l'-yehut*.

Després, discutint alegrement ens acostarem cap á Aytona, ahont debiam alimentar nostra máquina pera contar ab forse per prosseguir més tart fent noves investigacions al visitar lo que de notable hi ha al poble y sos voltants. No tardarem en arribarhi; pero avans varem ser conduhits á un turó que hi ha á l' entrada del poble y al costat de sol-ixent. Es lo Castell, mitj caigut, no per l' acció del temps, ja que sembla ser modern, més be per aprofitar la pedra: es de forma cuadrada ab tres torricóns revestits de pedra picada, buits de dins y de forma de mitja taronja; lo costat de tramontana ne té dos, un á cada punta, y 'l de mitjdía, un á la de sol-ixent.

Als nostres peus lo poble d' Aytona, célebre perque veigé al infatigable y intelligent Sertori, un dels homes mes preeminents qu' ha vist trepitjar nostra terra, que fou vilment assassinat per l' ambició y presumtuós Perpena. Les cases, casi totes de terra, sense emblanquinar, semblen posades á munts; allà al confi del poble y en part bastant elevada, hi ha 'l barri anomenat de «La Moreria» quals cases no tenen res de característich y extraordinari que les diferencie de moltes d' altres del poble, pera que, ab fonament solit se puga dir que han sigut habitades pe 'ls moros.

Baixarem pe 'l costat del poble, visitant de pas l' Abadia; casa dels antichs rectors, avuy derruida y convertida en corraló. Fou edificada l' any 1721; en el portal de la casa y en el llindar, s' hi conserva una inscripció en llatí perfectament llegible, (apesar de que 'ls vehins que passaben mos digueren que ningú l' había pogut entendre, ab tot y haberhi anat gent molt sabia) que ve á dir que fou construïda, essent Rector en Francisco Quer y Marqués d' Aytona en Ramón Guillém de Moncada y jurats los quatre que allí s' anomenen.

Seguirem descendint per carrers molt torts y costeruts, fins arribar al sols del poble, ahont hi ha un carrer un poch més regular que traspassa la vila per tot lo llarch. Casi al final estava la fonda y café al mateix temps.

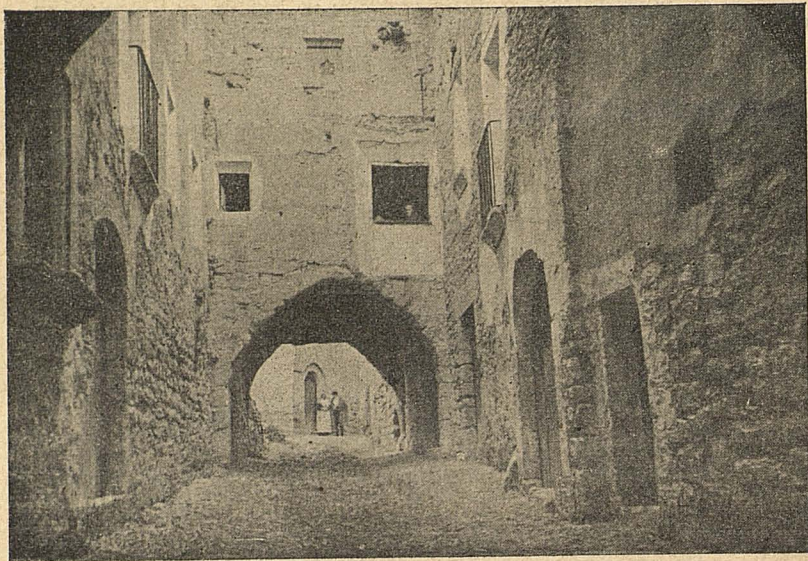
Descansem un ratet y tot seguit y ab l'assentiment de tots mos fem servir lo dinar, que, si no va ser de gust refinat, va ser cuan menys apetitós y abundant. A mena d' aperitiu, se 'ns presentá un

amanit variat que va constituir l' entreteniment de tots, mentres s' esperaba l' imprescindible *arrós*, á seguida los *bistech*, lo *pollastre rostit*, unes ben treballades *plates de crema* y postres de varies classes.

No hi hagué Champagne; pero se 'ns serví un ví de taula de primera y un del *ranci* que deya beune. En tot lo dinar no 's pará de riure y fer gresca, rebossant l' alegría per tots costats.

Al servir los postres enviarem á buscar als Srs. Jaques (pare y fill) y á mossen Ferrán, vicari del poble, jove intel·ligent y de molt bon tracte social, el cual lo mateix que 'ls Srs. Jaques, tingueren l' amabilitat de no deixarnos hasta l' hora de marxar.

Satisfetes les exigencies del estómach sortirem al carrer: al parlar d' ahont s' havia d' anar, hi hagué dos opinions; uns creyen

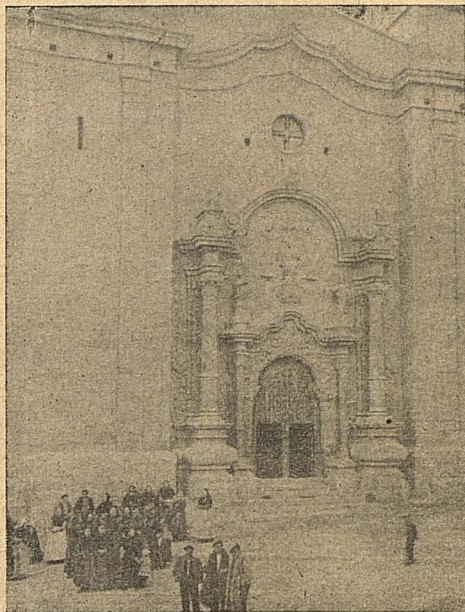

(Cliré de M. Herrera y Ges.)

Archs del carrer del Forn

que debiam repartirnos en dos colles pera guanyar temps y enterarnos á la vegada dels documents del arxiu del Sr. Jaques y de la ermita de S. Joan, que hi ha un poch mes enllá del poble, pe 'l costat de Seròs; d' altres opinaben qu' habiam d' anar tots plegats á l' ermita y després també tots á un temps á casa del Sr. Jaques; predominá l' últim parer y, á S. Joan s' ha dit,

Per fer mes aviat les emprenem ab una serra, que sembla la pujada del Calvari; l' escalem ab decisió arrivant al cim sense que 's note lo cansament en ningú. L' ermita es mes lluny encara, trepem per aquelles serres ab agilitat y prestesa, tot bo y admirant lo bell paisatge, que s' ofereix á nostra vista y, sense donárnosen compte, ens trobem enfront de la buscada ermita. Es petita, de una sola nau y la fatxada está encarada á mitjdia, está á una elevació de uns 35 ó 40 mts. sobre lo nivell de la carretera, s' hi puja seguint pe 'l peu d' un single per un camí estret, que á tot estirar, permet lo pás de dos persones de front. Fou construïda en etat no molt llunyana, segons indica sa classe de construcció que pertany al gòtic. De son interior, no 'n podem donar detalls, porque no 's pogueren trobar les claus pera obrirla; pero lo Sr. Vicari mos va dir que no hi ha res que sigue digne de mencionarho.

(Clivé de M. Herrera y Gés.)

Iglesia d' Aytona

Descendim del tot y altre cop cap á Aytona: d' arribada ja, donarem la volta pe 'l poble trobant un carrer ab uns archs que creyem del sigle XIII del cual ne treyem una fotografia, operació que produeix bastanta espectació en els vehins de per allí. Pujant per aquest

carrer mos trobem al carrer transversal que dona á la plassa de l' Iglesia, ahont s' hi veu una gran gentada que s' havia reunit allí per escoltar la paraula del diputat del districte Sr. Maciá que disertaba desde un balcó. L' Iglesia es molt moderna, del final del sigle XVIII ó comensament del XIX; la fatxada es esbelta y artística; entrém dins y 'ns trobem ab tres naus espayoses y clares, sostingudes per sólides columnes quadrades; l' altar major es de lo bonich que 's troba en l' art modern y es lo únich que crida l' atenció.

Al sortir de l' Iglesia mos posarem á casa del Sr. Jaques. Saludarem á sa distinguida familia y tingerem també ocasió de saludar á nostre estimat amich y condeixible l' Eduart Esteve, lo que 'ns produhi un grat pler y 'ns proporcioná un rato de animada y amena conversa, com ho es sempre la del nostre amich.

Es tal la franquesa y deferencia del Sr. Jaques envers nosaltres, que talment sembla que 'ns trobém, més que á casa seua, á casa nostra. No content en pendres les mil molesties, que encara mos obsequiá, posantho tot á la nostra disposició. Nos ensenyá una *ánfora* trobada fent excavacions al poble desaparegut d' Adá. Posat l' arxiu á disposició, ja s' está l' Arderiu gran remenant papers vells, ajudant-lo en aquesta tasca lo Sr. Jaques y 'l Sr. Vicari.

Entretant la majoria dels excursionistes surtím á la espayosa galeria que té la casa; dona damunt de l' horta y al saltant de les tapies s' exten plena d' endiumenjades y amoroses parelles, que ab ses converses animades barreijades ab alguna rialla giselaira y franca y sense por de ser escoltats, passejaben y saltironejaben, donant un reals hermós al espectacle natural. Aquest cuadro 'ns atrau de tal manera que decidim baixar á darhi una volta. Al peu mateix de les cases y al costat de mitjdia hi ha una acequia de rech; passant per l' espona se troben dos molins fariners, un dels quals es á la vegada fábrica d' electricitat que dona la llum al poble. Traspassem l' acequia y entrem altre cop á casa del Sr. Jaques, per la porta del hort, que per casualitat acababa d' obrir l' aixorubida minyona de la casa.

Vam pujar dalt trobant encare molt enfaynats als que s' habien quedat á mirar papers: mos digueren que hi había molt de bó y fins lo meu germá se prengué la llibertat d' emportarsen un roll d' aquests, que molt galantment li permeté lo posschidor, ab condició empero de tornarlos hi després de treureren los datos que cregués oportuns.

Com era ja fosh, donarem ordres pera preparar la tartrana, y després de despedirnos dels Srs. Jaques y familia, aixís com també del amich Esteve y 'l Sr. Vicari, emprenguerem la tornada, que's

verificá sens cap incident "desagradable y entre mitj de gatzara y alegríá; que, si arribá á cansar lo cos lo cansanci produit per tot un dia de caminar, no aixís l' esprit, mes enfortit després que avans.

Lleyda Mars de 1910.

BENIGNE ARDERIU.

Caldes de Bohí

Apunts y impresions

Es per tants motius interessant la Estació balnearia de Caldes de Bohí, que fa pena y fins vergonya, l' incomunicació africana y l' abandono en que encara 's troba aquell prehuat recó de terra catalana.

Están situades aquelles antiquíssimes Caldes en l' estrem occidental de la vessant de mitjorn dels Pirineus catalans, casi tocant les terres limítrofes d' Aragó y á deu hores de camí de la frontera francesa, en la ribera de son nom (Ribera de Caldes) formada pel sorollós riu *Tor*, escorrentse y estimbantse entre les pirinenques estribacions anomenades *Còmols*.

La elevació sobre 'l nivell del mar es de 1502 metres, y per conseqüent, es el primer establiment hidro-termal catalá y el segón d' Espanya per sa altitut, tan privilegiada.

Perteneix Caldes de Bohí al Ajuntament de Barruera del partit de Tremp, y está agregat á la parroquia de Bohí del Bisbat d' Urgell, formant part tota sa ribera de la vessant hidrográfica del riu Noguera Rivagorsana.

L' aprofitament medicinal de ses aygues minerals y 'l culte y la devoció á la Verge de Caldes, son antiquíssims, puig se suposa (1) que foren anteriors á la irrupció dels serrahins á Espanya; mes ab tot, el mes primitiu document auténtich que 's coneix, es un del any 1011, que fá relació de les donacions dels Comptes d' Erill al Abat de N. S. de Caldes. La Imatge de dita Verge, que está ara á la Iglesia de Bohí, y que, segons tradició, va esser trobada per un pas-

---

(1) Carbonell y Foria.—*Memoria quimico-médica de las aguas minerales de Caldas de Bohy.*—1832-Barcelona.

tor en la soca d' un faig de la canal ó torrentera de Sta. Maria (á 700 metres al N. NO. del edifici-fonda actual), tè al genoll dret una inscripció ab caracters romans, que diu: «Joanes Baptista Felices me sculpsit», següens afirmació feta pel Fray Narcis Camós (1).

Aquest mateix autor relata varies curacions miraculoses, obtingudes á Caldes, en els anys 1613 y 1672:

El Sr. Bisbe que fou d' Urgell, D. Francisco de la Dueña Cisneros, pels efectes salutífers que en ell mateix va observar ab l' us d' aquelles aygues, encomaná al Metje, Catedràtic de Química y Academich D. Francisco Carbonell y Bravo, l'análisis de dites fonts minerals, que va practicar l' any 1798, «al pié del manantial por los reactivos» y «evaporando mucha cantidad de agua mineral analizó en su laboratorio aquellos residuos.» (2)

La major part del actual edifici-fonda aixís com el temple, també encara existent, molt sòlit y espayós, van esser edificats á mitjans del sigle XVIII: mes el retaule del altar major va ferse en l' any 1696.

L' Administració del Santuari y aygues de Caldes, segons *constitucions* establertes pel Papa Benedicte XIV, anava en aquelles épocas á carrech d' un Sacerdot, nomenat pel Bisbe d' Urgell, á proposta de la *Junta de S. Roch*, ó siga la Junta directora de la *Consortia*, essent no obstant intervingút y regulat el règim administratiu de Caldes pels *Oidors* y demás Vocals de dita Junta. La *Consortia de Caldes* era una *Confraternitat*, ó associació religiosa, constituïda pera promoure la devoció á la Verge de Caldes y, al ensemps, pera fomentar y vigilar la gestió económic-administrativa del Establiment. Antiguament sols se composava dita *Consortia* de Sacerdots; mes desde l' any 1532 s' admeteren també com á cofreres als seglars d' abdós sexes.

Se sostenia l' Establiment, aleshores, ab almoynes y donatius dels cofreres, devots y malalts agrahts de Caldes, además dels rendiments dels pochos camps y prats del encontorn, que eren y son encara, adscrits á la propietat del Establiment. Era tan nombrosa, en aquells temps, la affluencia á Caldes de Bohí, de concurrents, molts com á devots de la Verge y altres pera beneficiarse, ó guarir sos mals, ab l' us de ses aygues, que 'l dia 15 d' Agost de 1817, s' hi comptaren allí tres mil personas.

(1) Agusti Parache.—Historia de Nra. Sra. de Caldes.—1819-Barbastro.

(2) Carbonell y Doria.—Obra citada.

En virtut de fets revolucionaris y polítichs, la Diputació Provincial de Lleyda se va incautar de l' Administració d' aquell Santuari-Balneari en dos etapes diferents (1845-1868). Mes tart, ó siga l' any 1886, l' Estat se va incorporar de la propietat d' aqueix Establiment que, desde aleshores, té sols el caracter de Balneari, perdent ja el de Santuari, per haver ordenat el Bisbat d' Urgell, com á protesta, la clausura del temple de Caldes y el trasllat de la Imatge de sa Verge á la propera Iglesia de Bohí. Dos ó tres anys després, va esser substat publicament aqueix Balneari (oficialment declarat d' utilitat pública), adquirintlo la mateixa familia que avuy el posseeix.

Pera ferse càrrech de l' importancia hidrològica y mèdica, y de la riquesa balnearia que representa actualment Caldes de Bohí, malgrat son estat de primitiva rusticitat y de totes ses deficiències innumerables d' instalació, basta sols dir que en un espay relativament petit se hireuneixen: cinch fonts abundants sulfurado-sódiques, á 45.º C., les unes, y á 50.º l' altra; una oligo--metálica nitrogenada ó assoada á 35.º; una altra sulfurado-cálcica-sulfhídrica, á 25.º; un altre manantial copiosissim clorurat-sulfatat mixte á 44.º; y per fi dos dolls d' aygues ferruginoses á 8º; además d' una estufa ó vaporari natural sulfurat á la temperatura constant de 42º, únich á Espanya. Tot aixó, á 1502 metres d' altitut, prop de boscots centenaris d' abets y pins, en terrenos eminentment cristalofílics ó granítichs, y ab una atmósfera (á 18º, terme mitj durant l' estiu) osonisada y purificada pels rius y altíssimes cascates que rebaten incessantment ses aygues entre roquissars y cingles.

Ab aquest conjunt de privilegiats elements naturals, que de segur no 's reuneixen en cap altre indret de la Península, sembla increïble que no sigue ja de molt temps Caldes de Bohí, á la vegada que Estació balnearia y estiuença concorregudíssima, ab bones carreteres y camins de ferro, punt d' emplasament de moderns Sanatoris y «*Villes d' eaux*», y centre obligat del excursionisme pirineista franch espanyol.

Malhauradament, rés d' aqueix ideal, facilment realisable, s' ha assolit en aquestos Banys; puig la concurrencia d' ara es molt inferior en número á la de 25 anys enrera, y l' iniciativa particular, lo mateix que la del l' Estat (abdós igualment culpables), rés han fet, ni fan, pera proporcionar á Caldes de Bohí les comunicacions còmodes y les instalacions y confort que, tan justament, mereix y necessita.

Son molt interessants y nombroses les excursions que desde Caldes poden ferse: algunes d' elles fácils y assequibles pera qual-

sevol excursionista: mes n' hi ha d' altres, veritablement penoses y arriscades. D' unes y altres ne tractaré somerament.

(Acabarà).

Tremp, Febrer de 1910.

DR RICART PORTELLA.

Costums populars de la Vall de Bohí

Casaments de cap-d' any

Durro es un llogaret de la pintoresca Vall de Bohí, habitat sols per gent pagesa y pastors, car la terra y 'l bestiar son sos únics elements de riquesa.

Tractantse d' una població montanyenca, no cal dir que la vida de sos vehins s' esmuny dolçament ensopida en una atmósfera de patriarcal austeritat y senzillesa. Sobre tot quan vé l' hivern ab sos dies curts y vetlles llargues, y son mortificador seguici de bufaruts, neus y tempestes, que obligan a cercar xopluch y rasserarse al escaif reviscolador de la llar, aquella bona gent camperola gay-rebé segueix les habituts de les gallines: al ferse vespre 's recull á sa casa, resa 'l sant rosari, sopa y s' en vá a jóch dejorn.

A la nit de Sant Silvestre, la darrera del any, qualsevol foraster que fent cara a la cruesa punyenta del fret que fibla per aquelles altituts pirinenques, s' arrisquès per los costaruts carrers del poble, encatifats d' un tou de neu que a voltes munta alguns páms de gruixa, y pèls que ordinariament tantost fosqueja no hi tranzita un ànima viventa, trobaria quelcom extrany y sospitós lo trabull de vianants que en molts endrets s' hi nota.

Per allà a vuyt hores, dels portals de les cases s' esquitllan misteriosament, emboçats fins als ulls ab amples y groixuts tapabocques, alguns homes, les brunes siluetes dels quals destacan a faysó d' espectres damunt la blancor de la neu, que calcigan ab pás adalera y silenciós, fent cap, tots, vers un mateix punt, com formigues que entran al cau, o conspiradors que vàn a entafurarse al antre tenebrós de llurs maquinacions ..

Mes, no 's tracta de cap conspiració de les que fan trontollar corones o amenaçan capgirar y desfer la inconsútil integritat dels Estats, sino senzillament de la práctica d' una típica y antiga costum local.

Cada any, en havent sopat, gayrebé tota la fadrinalla s'aplega en una sala apartada, de qualsevolga de les tavernes de Durro, o en una particular triada adhoc. Allí, d'amagatotis, fan lo sorteig dels anomenats *Casaments de cap-d'any*, que duren des d'aquesta diada fins a la dels Reys.

Al efecte, escriuen en sengles llenques de paper lo nom de les noyes, fadrins, viudes y viudos que hi ha al poble o siga de tothom *qui està per mereixer*. Ordenats los noms per sexes, fiquen les ceduletes que 'ls contenen dins de dues catxutxes o barretines, aixó es: en una les corresponents a les dones y en l'altra les dels homes. Un cop ben sacsejades les improvisades urnes, comença 'l sorteig, trayentse al etzar una cédula de cada gorra, quals noms son publicats en veu alta, entre la gatzara, les rialles y'ls epigrámatichs acudits dels *rifayres*, sobre tot si la sort capritxosa fá que la parella extreta resulti desigual y extravagant, per contrastos fisichs, socials, de sentiments, opinió ó edat.

Cada parella que surt de les catxuxes es un *casament*, y 'ls dos papers contenint los noms dels *nuvis* son enganxats ab pasta de farina ó bé cusits, y ficats després per llur orde, un darrera l'altre, entre 'ls fulls d'un llibre per anarlos a passar a les cases de les noyes

Alguns anys, segons lo bonhumor y tarannà del jovent, en compte de ferse ab escrupulosa legalitat y bona fé, la insaculació 's converteix en una tría preconcebuda y maliciosa, en la que cada hu 's reparteix la xicoteta que mes li plau; divertintse també en combinar aparellaments groteschs, com lo d'un vell xoruch ab una ignocenta bordegasseta; una pagesa rica y plena d'ureh ab un miserable comparet; un estornell ab una bleda soleyada; una xamosa donzella ab un pobre esguerrat; un renegayre ab una minyona piadosa; grasses ab magres; bordegasses escardalenques y llargues com un samalé ab xicots nanos y denerits, ... y fins alguna vegada 'ls molt bergants! aparellen lo reverent capellá ab la mossa més aixalebrada del poble...

Fet lo sorteig, ab trampa o sense, y revifades les enfredorides sanchs ab uns quants xerrichs ó gotets de consolador vi negre, sense por a la gebrada, a la neu, al vent ni al fret que glassa 'l mol l dels óssos, tot lo jovent surt de ronda, y cantant *jotas* y corrandes alusives, al só alegre y abigarrat de guitarres, bandurries, violins, ferrets, *panderilles* y altres esturments, ván repartint los papers dels *casaments* a casa les minyones afavorides.

Diu que abans hi havia la costum de enganxar dits papers a les

parets ab pastetes de farina; mes com aixó havia donat lloch a que 'ls malcontents del resultat del sorteig los arrenquessin y 'ls fessin fonediços y a que algún maliciós cap-de trons los desapareís y barrejés capritxosament, pera ferse després un tacó de riure ab la confusió de parelles que 'l cambi originava, vá pènders lo determini de tirarlos sota la porta, marcant aquesta ab una *ensepastrada* de farina en senyal d' haver passat la ronda de *vetlladors*.

Les corrandes que aqueixos cantan en llurs rondes, son tot *jotas*, y per lo tant, entonades en llengua forastera, degut á la influencia del vehinatge ab Aragó, del qual sols hi ha unes sis hores.

Poques son les minyones que aqueixa nit dormen, agullonades per lo tafaner interés de saber quin *nuvi* 'ls hi ha tocat en sort. D' ensà que han sentit la música dels vetlladors y la copla

*Casadita jovencita,
ama bien á tu marido,
que si no le amas bien,
de Dios te ven'rá el castigo*

esperan frissoses la matinada pera aixecarse a recullir les ceduletes del *casament*... Altres, més impacientes, ni tan sols se colgan al llit, esperant ab ànsia, derrera la porta, que 'ls esquitllin lo desitjat paper, y tantost l' oviran, s' apressan a arregarlo de terra y y llegirlo,, si tenen la ventura de saber de lletra... cosa que malgrat y haberhi estudi al poble, no es pás massa comuna entre les dones.

L' endemà, Cap-d' any o *Ninou*, es lo dia de les rialles y satisfaccions, dels desenganys y les ganyotes,, Les noyes a qui 'l sorteig o la trampa 'ls dona un xicot lleig o poch escayent a llurs ulls, no saben pás amagar lo desplaer y enuig que senten, cabentlos no mes lo conhort de que 'l *casament* es de poca durada y la esperança d' ésser més sortoses un altre any.

A la vesprada s' apleguen totes les parelles dels casaments y llurs families en una casa del poble, hont fan *vetlla la*, de gran animació y lluhiment, rumbejant tots llur millor roba y empolaynements. Pochs anys enrera, les noyes vestian encara faldilla y gipó de merino, petit devantal blau de cel o altres colors, mocador al coll ab llampantes brodades enramades y llarch floch, mocadorret de seda o llana al cap, sabatetes de cordovà o espartenyia negra y mitges de llana, blanques, blaves o bé de color cendrós. Lo pentinat era a la faysó aragonesa: baix, partit en clenxa y ab la típica rosca al occipuci; adornant algunes llurs orelles ab les escaiyentes y feixugues arrecadasses d' or y granat de llurs besavies...

Avuy, les *modes* exòtiques que tot ho invadeixen y capgiran, ja fan de les seves a Durro.

Los homes van desterrant també l' ayrosa y virolada barretina, que just sols usan alguns pastors, sotstituhintles per les catxutxes forasteres.

Los *casaments* passen alegrement la vetlla dançant ball rodó y *jotas*, en les que hi pren part la musa humorística catalana, cantant corrandes de cayent satírich com aquesta:

«La *despedida* te dono
a la punta d' una albarda;
ja se n' han trencat los punts
y ha fumut lo camp la palla.»

y altres, que ab lo camperol aroma de la terra, tancan un acudit sentenciós y epigramàtich, com ne son exemple les següents:

«Allí dalt de la montanya
n' hi havia un pí vermell,
carregat de roses blanques
y floretes y clavells.

—
Allí dalt de la montanya
lo cu-cut ja hi ha cantat.
Quan les cabres farán llana
les dones farán bondat.

Acabada la vetlla, cada home acompanya la *nuvia* á casa, enlluenant, — quan no fá lluna, — 'l camí ab fanalets; y després, tot-sols, s'aixoplugan fins tart á la taverna, hont fan colació de truites y torrades sucades ab ví calent, que es un excelent remey contra 'l fret. Llest lo *piscolabis*, surten junts de ronda a cantar de bell nou *jotas*, fins que retuts per lo fret, la ronquera y la són, los casats *in partibus* se 'n van al seu glassat y soliu já de solter a descansar de les emocions del dia.

Aquesta gresca 's repeteix lo diumenge que s' escau entre Cap-d' any y Reys.

Les vetlles dels jorns feyners les passen també plegats, al redol de la llar, hont boy fent mitja y altres quefers casulans *elles*, y jugant a cartes *ells*, gatzaronejan y 's tiran un granat foch de graciosos acudits y floretes, fins que arreconant les dones la feina, acaba fentse 'l joch de cartes general.

A la nit de Reys tornan a juntarse en vetllada solempne, des-fentse en ella 'ls *casaments*, ab prou recansa de molts y ab mal disi-

mulada alegria de no pochs, que esperavan lo *divorci* com qui diu ab candeletes.

Després de fer ballaruga y colació, les noyes donan digne comiat als seus *marits*... tranzitoris, repartintlos presents, en los que l' amor propi de les mares s' hi contrapunta de debò, car, com es de suposar, totes volen que 'l millor y més espléndit sia 'l de llurs filles.

Los donatius consisteixen en paperines curulles d' atmetlles y confits, capsades ab un llumpant ramell de flors de paper, afegintshi per torna alguna poma, peres, avellanes, y en lloch preferent de la satata ab que s' acostuman presentar aytals estrenes, hi figura una saborosa coca ensucrada, de forma redona y mitjaneta.

Los fadrins, cofoys y cerimoniosament, recullen lo present en un mocador d' herbes o un tavalló, y passats uns quants dies del *divorci*, corresponen rumbosos á la finesa de llurs *ex mullers*, donantlos torrons y altres llepuleríes, acompanyades molts cops de penyores útils, com mocadors, lligicames, mitges, etc., segons los cabals de cada hu y la simpatía que senten per sa parella.

D' aqueixos casaments de per riure gairebé sempre 'n naix algun d' efectiu, conagrant així l'Altar, de manera solemne, la unió indisoluble de dos cors camperols, decretada per l' etzar des del fons de les catxutxes...

ALFONS DAMIANS Y MANTÉ.

LO CORPUS A CERVERA

Aquesta festivitats fou instituida pel Papa Urbá IV l' any 1294; per mes, que ja feya alguns anys se celebraba en la catedral de Lieja en caracter de devoció particular.

Principalment fou ordenada en senyal de protesta contra les heretgies de Berenguer de Tours, qui, á mes de predicar la poligamia, impugnar lo sagrament del matrimoni y 'l baptisme dels infants, negá la transsubstanciació. Los Concilis de Roma y París lo condemnaren 1050.

Les lletres executories d' Urbá IV sofriren alguna interrupció y 'l Papa Climent V en lo concili de Viena -1311- confirmá la constitució d' Urbá y ordená de nou la celebració de dita festa en totes les iglesies de la cristiandat lo quint dia després de la octava de Pentecostes. Lo mateix Concili condemná les heretgies dels Beguar-

dos y Beguins—sigles 13 y 14.—que entre 'ls seus errors negaben tot acte de veneració, respecte y homenatge á la Sagrada Eucaristia.

La devoció fou enriquida de moltíssimes indulgencies particularment pe'l Papa Joan XXII á qui s'atribueix l'honor de haber instituhit la solemne professó—1316, manifestació la mes esplendent, d'aquella hermosíssima y religiosa festa, que resultá un acte dels més solemnials, atractiu e important, per la part que hi prenia tot lo poble en virtut dels bandos, crides y ordenacions que publicaben los municipis, excitant y manant á tots llurs subordinats, gremis, confraries y corporacions, la comparescencia á la professó y multant als que deixaven d'endressar, embellir y adornar lo carrer y 'l frontis de sa propia casa, devant de la qual devia passar la Magestat Divina, resultant aquell acte una general protesta y aparatosa funció de desagravis contra les doctrines dels sobredits heresiarques.

L' any 1319 se celebrà a Barcelona la primera professó de Corpus; y es de creure que, atenant l' entussiasme y joya que regnà en tota la cristiandat, en virtut de les disposicions pontificies, secundades per les reyalis y comunals, en totes parts se celebraren ab lo corresponent esplendor les festes del Corpus.

En l' arxiu municipal de Cervera. son contats los volums qu han restat del sigle XIV: mes, considerada l' importancia d' aquesta població en aquella época y la tendencia del municipi de imitar y copiar los usos, práctiques y costums de Barcelona, com es de veure en moltes de ses disposicions y acorts de Concells, fenthi constar expressament lo motiu de sa deliberació «perque aixis o fan e practican a Barchinona» es de pensar que á Cervera ab relativa y extraordinaria importancia se celebrarien les festes del *Jorn de la Hostia*, com ordinariament nomenaven á la diada del Corpus.

En un dels volums municipals, pertanyent á la mitat del sigle 14, ja 's parla de la processó del Corpus Xi y de les representacions que s' hi farán, *segons es costum*, per lo que deduhesch que Cervera fou de les primeres en solemnisar aquella manifestació eucarística.

Entrant en lo sigle XV, la documentació ja es mes abundant y rica, no faltanthi en l' arxiu municipal les crides y ordenacions que ab gran aparato y solemnitat se feyen cascun any vuyt dies avans de la festa, práctica que encara se conserva. si be destituhida d' aquell primitiu esplendor.

Per via de mostra copiaré un d' entre 'ls molts acorts que 's lleixen en los llibres de Concells del sigle XV.

«Dimars, a XXIV del mes del any MCCCXXIII fforen en la

sala de la paheria los honorables en Miquel de Morrenya, mestre Borthomeu gargalla, Johan serra e Johan de sanahuja, pahers lany present de la vila de Cervera los quals fferen les ordenacions següents per raho de la proffessó del cors de Ihu Xⁱ.

Primerament fferen llegir la crida següent.

Ara hoiats queus manen los honorables batlle, pahers e prohomenes de la vila de Cervera a tot hom e a tota dona generalment de qual-sevol stament ley e condicio sia que en honor e reverencia de nostre Senyor deu Ihu Xⁱ e de la humil verge nostra dona sancta maria e de la f festa del Corpus Xti la qual se celebrara lo dijous prop vinent que cascun f fassa belles les carreres davant sos entutxans e que cascun encortine dalt ab draps o ab rama e los envants o enfronts de llurs alberchs ab belles curtines o draps com pus sollempnament pora. E no res menys enjunquen les carreres per les quals la proffesso passara e ha acostumat passar lo dia del Jorn de lostia o Corpus Xpi, sots ban de XX sous.

Item diuen e manen los dits honorables batlle, pahers e prohomenes a tot hom e a tota dona de qualque ley stament e condicio sia que haien alberchs e exides en la barbacana per la qual la dita proffesso pasara e ha acostumat pasar que cascun f fassa bell son entutxa sots lo dit ban de XX sous.

Item que tot hom o dona que tingua o sia vestit de dol per qual-sevulla persona que per tot lo dia del Corput Xⁱ pos e jequesque lo dit vestit de dol e encortine o faça encortinar son entutxa segons damunt es ordonat sots lo ban damunt dit.

Item que tots los capitans de les confraries e altres que acostumen anar a la dita proffesso se aparellen com mils e pus honorablement poran e acompanyen lo dit jorn la dita proffesso ab llurs brandons penons e creus acostumades portar a la dita proffesso sots lo ban damunt contengut.

Item que degun hom no gos anar entre aquells qui portaran brandons penons e creus a la dita proffesso ans haja anar detras la dita proffesso ab los altres prohomenes e si algu volra penre algun brando a aquells quil portaran per aydarlos a portar que aquell quil jaquira de continent quel haura lexat se haja a metre detras la proffesso ab los altres prohomenes sots lo ban damunt expressat.

Item diuen e manen los dit honorables batlle pahers e prohomenes a tots los capitans de les confraries e a tots altres qui alcunes representacions ffaran que lo dit jorn del Corpus Xⁱ de continent que hoyran sonar lo seny major de la sgleya parroquial de nostra dona sancta Maria sien ab tots llurs brandons penons creus e altres

aparellaments que mester hauran a la dita sgleya major per acompanyar la dita proffesso e per fer honor a la festa damun dita sots lo ban damunt dit.

Item diuen e manen los dits honorables batlle pahers e prohomenes que degun menezcalt o degun altre daçi a la dita festa del Corpus Xi exclusivament no gosen sangar ni fer portar degunes lejures en les barbacanes de la dita vila per les quals la dita proffesso deu passar sots lo dit ban.

Item diuen e manen los dits honorables batlle pahers e prohoms que degun barber de la dita vila no rase ne afayt algu ni en son obrador o botiga alcun maçip o obrer no gos raure ne afaytar nengu lo dit dia del Corpus Xpi sots lo ban damunt dit.

Item que tots aquells qui hajen posat o fet posar qualsevulla scombrius o altres coses que empatxen les dites barbaquanes que daçi dema per tot dia o hajen levat de les dites barbaquanes sots lo dit ban.

Encara diuen e manen los dits honorables batlle pahers e prohomenes a tot hom generalment de qualsevol stament o condicio sien que no gosen ne presumesquen moure ne fer moure tractar consentre bregua ne tabuscol en la dita proffesso ne en la dita vila lo dit dia del Corpus Xi per qualsevol raho ne fer ne fer fer dampnatge greuge offensa o injuria a degun altre de fet ne de paraula sots pena de cors e dever. E si alcu o alguns mouran en la dita proffesso bregua o tabuscol o feya a altre injuria o offensa o dampnatje de fet o de paraula lo dit dia manen los dits honorables batlle pahers e prohomenes a tot hom generalment que aquells prenguen e aturen e metren en ma e poder del dit honorable batlle sots la damun dita pena.

Item com la dita proffesso segons dit es se faça per honor de nostre senyor deu Ihu Xpi e cascun faell crestia dega e sia tengut acompanyar la dita proffesso per sol esguart honor e reverentia de nostre senyor deu Ihu Xi e no per vanitats del mon. Perço los dits honorables batlle pahers e prohomenes diuen e manen a tot hom e a tota dona generalment sots ban de vint sous dels quals amor ni gratia nols sera feta que humilment honesta e ãevota posposats tots hoys rancors e males voluntats acompanyen la dita proffesso dihents oratïons e ab cor humil sincera pensa e testa baixa e de aquella nos dèpartesquen trò sia finada sots lo ban damun dit.

Encare mane lo honorable batlle a tot hom generalment de qualque ley e condicio sia que no gos anar lo jorn de Corpus Xi ab cara cuberta ne amagarla ab barbuda ne ab barba falsa, ni vestir a Juheu

sen licencia del honorable batlle sots pena de cinquanta sous e quart si qui guardar sia.

Ordre de la proffesso al partir de la sgleya e al mudar dels brandons a sent Anthoni

Primo. = *Los entremesos o representacions.* = Vagen los diables primers e lo Lucifer. Vagen los trompadors e la tamor = Vage la senyera de la vila la qual portara lo prebere mossen Borrell ab un caball ben aparellat = Vage lo ball de les spases = Vage en apres lo joch o entremes de la confraria del Sant Sprit fa los lauradors la caterva Jeremies profeta e lo drach. = Vage en apres lo joch o entremes de la confraria de sent joha, laguila e sent johan = Vage en apres lo entremes de sent lorenz e sa confraria = Vagen los jochs de la confraria de sent francesch e de la trinitat. = Vagen los jochs quel convent de sent ffrancesch fa = Vagen en apres los jochs del convent de sent anthoni = Vagen los jochs dels agostins = Vagen los jochs que la confraria de sancta maria fa.

Penons = En apres vagen los penons de la confraria de sant sprit = Vagen los penons de la confraria de sent Francesch y trinitat = Vagen los penons de la confraria de sent Johan = Vagen los penons de la confraria de sent anthoni = Vagen los penons de la confraria de sent lorenz = Vagen los penons de la confraria de nostra dona sancta maria = Vage lo peno blanch de la casa de sent johan.

Brandons e creus. = En apres vagen les creus e brandons del sant sprit = Vagen les creus e brandons de sent ffrancesch e trinitat = Vagen les creus e brandons de sent Johan. = Vagen les creus e brandons de sent anthoni = Vagen les creus e brandons de sent lorenz. = Vagen les creus e brandons de nostra dona sancta maria.

Ordre de la proffesso = Primo vagen sancta clara ab les vergens = vagen los profetes = vagen los apóstolls = vagen los agostins ab ses reliquies fahent cor = vagen en apres fframenors e prehicadors framenors a part dreta e prehicadors a part sinistra fahent cor, aportant llurs creus o reliquies, les creus al cap de llur cor e les reliquies al sol = vage lo cap de sancta Pallonia = vage lo cap de sancta Victoria = vage lo bras de sent lorens e lo lignum crucis un deça e altre della = Vagen los reliquiaris de sent johan e sancta maria = vagen los brandons de perayres e sastres entremesclats = vagen los brandons dels mercaders e dos dels notaris = brandons de mercaders a part dreta e dels notaris a part esquerra = vage la creu de sent nicolau = vagen los preberes de la sglesia major los uns deça los altres della fahent cor = vage lo reliquiari major = vage la sta. vera creu = vagen los tres diaques e tres sots diaques ab angels qui

toquen les esquelles=vagen los quatre angels cascun ab son brando blanch de sancta maria=En apres vage lo cors precios de Ihu Xpi e la custodia=vagen los brandons dels pellicers e blanquers=vagen los sonadors de corda davant del cors de Ihu Xi.»

Seguian finalment les autoritats civils y gremis que no tenien representació o entremesos que fer: se feya nominació de setse individus de subjectes caracterisats per portar lo pali y altres setse per ordenar á la proffesso.

Cada any lo notari de la Paheria esténia les ordenacions y publicaba en veu alta l'ordre de la professó en l'atri de l'iglesia. Tots los exemplars estan concebuts en los mateixos termes, exceptuant las variacions que s'hi introduhian segons los jochs que 's representaben y personatges simbólichs que hi prenien part. Mon amich D. Fost de Dalmases feu estampar á despeses seues les ordenacions del any 1426, les quals poch se diferencien de les transcrites, edició que fou agotada immediatament.

Ara be, si cada confraria portava sa representació o entremés, la professó debia resultar duradera e interminable, com se pot deduir de les notes del llibre de la confraria del Snt. Esprit.

En un principi, ordinariament se vingué celebrant la professó després de cantats los oficis divinals del matí.

L'ilustrat D. Juliá de Chia, historiàire de les prácticues y costums de les festes de Corpus de la ciutat de Gerona, ha recullit en sa obra bastants y curiosos datos, que demostren, si be que ab petites variants, que en poblacions d'alguna importancia se practicaba lo mateix.

Lo mencionat autor refereix, que per aquells temps y fins posteriorment, hi solien assistir á les professons dos classes de música; la dels *trompadors o juglars* y la dels *sonadors de corda*; la primera, alegre, estrepitosa y de caràcter profá, que nosaltres ne diriam la música de carrer y cerca vila, que servia també pera acompanyar als representants del Comú y en les professons se colocaba devant; la segona, ja tenia un sabor mistich y tocava melodiosos instruments devant del SSm. Sagrament, portant los músichs ordinariament vestidura d'angel. La primera classe de cobla usaba trompes, trompetes, tabor, fluiols, tabals, flautes, tubes, tamborinos etc. la segona empleaba cítars, guitarres, dolsaynes, cornamuses, sanfonies, lires xaramíes, violes, orguenets portátills etc. Com havem vist, á la professó de Cervera hi concórrien abdues coples.

Durant lo sigle XV y ja en lo XIV, hi figuraben en la professó personatges bíblichs, ricament adornats, com Abraham, Isaach, Mel

quisedech, Joseph. Moysés, Elies ab lo pa subcinerici. David ab lo gegant Goliat, sens faltarhi los indispensables Apostols y Evangelistes, Snt. Jordi y la doncella lliurada; tambe trobo en un dels llibres de congells que ja a mitjans del sigle XIV hi figuraba aqui lo gran Patriarca Noe ab la seva arca.

La nota mes interessant y curiosa d'aquesta manifestació religiosa era l'execució dels jochs, entremesos ó representacions, que 's verificaben en lo lloch de les estacions. Aquí Cervera les plasse de Sant Cristofol, S. Miquel, Sta. Ana y Major eren les designades per aquelles operacions.

Una volta colocada la custodia en un altaret provisional, incensat y reverenciát lo SSm. se donava comensament al drama, que, o be era un acte alusiu á la Sagrada Eucaristía com v. g. lo sacrifici de Isaach, lo del anyell pasqual, les bodes de Caná etc., o be se representaven passos o assumptos del martiri d' algun sant, com de S. Sebastiá, Sta. Catarina, Sta. Agnés, Sta. Margarida, y finalment hi apareixien escenes que recordaven fets històrichs entre moros y cristians, assalts de forteses referents a les creuades y recorts dels esplets de les armes espanyoles en lo continent africá, com eren la presa de les plasse de Oran, Trípoli y Mazalquivir, jornades célebres de principis del sigle XVI. Aixó, que refereix lo Sr. Chia que tenia lloch en algunes poblacions, aquí 's verificava exactament.

Los cadafalchs ó castells, uns eren fixos y altres portátils, ó millor rodats; y aquests seguien lo curs de la professó; per lo que ja podem conjecturar lo trevall que s' impesaven de fer pujar per les barbicanes y arrastrar pels carrers aquelles armatostes.

També estaven en us los fochs artificials, que 'ls empleaven los diables y 'ls portaven les feres; per aixó se parla tant en lo llibre dels comptes de la confraria del S. Esprit de lo que importaven los scalfits, coets y fochs grechs.

Executada la representació, y avans de continuar la professó la seva carrera, se cantaven los *villancicos*, dansaven los gegants y les feres y 'ls jochs feyen acatament; y altra volta tothom en marxa.

A excepció del gasto del material, lo demás era retribuit ab unes *colacions* que donaven les confraries y gremis als que prenien part en l'entremés, consistents en pa, vi, carn encara que poca, les indispensables cireres, sarmenyas, companatge, pinyonada y confits de sucre per la quitxalla vestits de angels. Los brandons, que solien pesar algunes lliures, era costum de portarlos ben guarnits de ramells de cireres, sarmenyas ó pomes de S. Joan. (1)

(1) Veges: Llibre de la Confraria de Sant Esprit,

Lo distingit canonge Ripoll, publicá un opúscul referent á les professons de Barcelona: y aquí, ni mes ni menys, copiaven al any següent lo que á la ciutat dels Comtes s' havia executat l' any anterior.

Copia de la de Barcelona.—La forma e ordinacio de la dita processo de Corpore Xpi... son segons que segueix .. E fet lo dit offici sens altre mija es procehit a la processo en la forma manera e ordre següents.

E primerament totes les trompes apres la bandera de Sta. Eula lia, los ganfanons de la Seu —de la sglea de Sta. Maria de la mar— de la sglea de madona sta. maria del pi—de sent Just—de sent Pe-re—de sent Miquel—de sent Jaume —de sent Cugat—de sta Ana.... —Los brandons de la Seu a la part dreta los de la ciutat qui son coranta a la part esquerra—los dels orbs contrets e spunyats—les creus....—les representacions; primo la creació del mon ab dotse angels qui canten senyor ver deu.—Infern ab lucifer dessus ab quatre diables ab ell —lo drach de sent Miquel—Melquisedech ab los jovens. —Abraam e Isaach ab lase —lo rey davit ab lo giguant—los dotse angels qui canten victorios.

De les representacions les quals administre la Seu.—La Anunciacio de la verge maria ab los angels cantants a deu magnifich—lo primer rey dorient cavalcant tot sol—sis juheus ab capes e gramalles ab sis juyes—lo entremes dels ignocents ab Rachel dessus—los dotse angels qui cantan loem la hostia sagrada—De sta. Ana—sta Maria egipciana e zocimas ab lo leo—los dotse angels qui cantan ay vos bona gent honrada—representacions a carrech del mayor dom de la sglea de madona sta maria de la mar—lo martiri de sent sebastia ab los cavalls cotoners e ab los turchs—sent jordi a cavall lo vibre—Item la Rocha ab la dontsella de sent jordi—la aguila tota sola apres los angels que toquen sturments—la custodia—los angels percucients ab los diables percucients—apres dos homes selvatjes que portan una barra per retenir la gent—apres tot lo poble.»

Ventalls.—Fins á principis del sigle disset no s' introduhí en la Rnt. Comunitat de Pbres. d' aquesta ciutat l' us dels ventalls. En lo concell tingut á primers de Juny de 1618, á proposta de Mossen Perelló s' acordá que tots los beneficiats portessen ventalls en la professó de Corpus. Fins al present no he pogut averiguar si avans que 'ls sacerdots n'havian usat les autoritats civils y administradors de confraries, com solien portarne en substitució dels poms o ramells de flors ja naturals ja artificials.

Los inteligents convenen que 'l ventall es una reminiscencia del

antiquíssim flabellum litúrgich o muscarium o muscatoria que 'l ministre assistent al sacerdot celebrant, feya moure per esquivar les mosques que molestaven al oficiant. Existien ventalls ab mánechs ricament treballats ab incrustacions d' or, altres de marfil que portaven un finíssim text de palma tenyida de colors. Les persones mes distingides portaven los de mánech mes llarch. Los que aquí se usaban eren dels comuns, treballats de palma y festonats de pell platejada. A ultims del sigle prop passat, considerant l' ajuntament que practicava una economia, salvant l' arca municipal d' un imminent cataclisme, tingué la pensada de suprimir los tradicionals ventalls.

No falta qui al fet de portar ventalls en la professó, li atribueix una significació moral, que era la de allunyar, per ahont havie de passar lo Sol de l' Eucaristia, los núvols de impietats y heretgies que l' infern havie vomitat contra l' adorable sagrament, representades per aquelles feres ó animals monstruosos que figuraven al cap de la professó.

Al desapareixer les representacions, restaren y fins aumentaren en número les figures descomunals o sien los gegants, feres y animals monstruosos, com lo drach, la brivia, lo bou, la mulassa etc. Aquí, a mes dels gegants y nanos, hi havia l' áliga, la mala bestia, lo drach y sobretot molta afició als cavalls cotoners, divertiment de la quitxalla: teniam igualment les comparses del ball dels diables, ball de bastons y ball de gitanes.

Segons Bastús y altres escriptors, aquelles rares figures tenen un caracter simbólich y representen l' idea de que totes les criatures del firmament, de la terra y dels abismes se rendeixen devant la soberana Magestat del Altíssim, y à la manera de verdader botí de guerra, marxen davant de Cristo triufant aquells monstres humiliats y vensuts, essent al propi temps una expressió d' alegria ab que 'l poble entusiasmata solemnizava la victoria del Salvador.

Labernia, refereix que un dels monstres que figuraben mes en les professons de Corpus era la tarasca, horrible serp o dragó que, portat per homes, obria y tancava sa boca desmesurada, montada per una dona ricament ataviada que representava la meretriu de Babilonia, o la alegoría de Leviatan ó be 'l dragó de Tarascó (Fransa) vensut y encadenat per Sta. Marta.

Un concili celebrat á Barcelona 1560, prohibí als clergues assistir á les professons vestits de reys, profetes ó soldats martirs; se prohibí als noys y noyes una indumentaria molt transparent y lleugera, alguns d' ells pintats, representant àngels, verges y virtuts: y

finalment, per haver ja degenerat y perdut son caracter primitiu les representacions, en un Concili de Tarragona - 1566 - foren prohibits los entremesos ó representacions en les professons y iglesies y que les criatures vestissen trajo de Bisbes, Reys etc.

Lo sentiment religiós fortament arrelat havia sofert una depressió.

Cervera y Mars de 1910.

RAMON PINÓS, PBRE.

Bibliografía

LLIBRES:

Geografia general de Catalunya, dirigida per Francesch Carreras y Candi.—Quaderns 111 á 118. Continua la historia dels Comtes de Barcelona per F. Carreras y Candi. Estudia molt detalladament l Tarragona romana, comensant també la Edat Mitja, l Emili More ra. La provincia de Girona es descrita per Joaquim Botet y Sisó en sa part històrica.

Los quaderns 111 y 115 continúen la descripció dels pobles de la provincia de Lleyda.

Diccionari de la llengua catalana.—La coneguda casa editorial de Salvat y Comp.^a, ens ha fet la mercé de enviarnos los darrers quaderns de la capdal obra *Diccionari de la llengua catalana*, edició enciclopédica, quin éxit va augmentant á mida que va sent coneguda del públich.

Los últims quaderns sortits que tenim á la vista, bastarien per sí sols á fer la reputació d'una obra als ulls dels inteligents. Son text, superior á tot altre diccionari catalá: però lo més nou y interessant d'ells es la infinitat d'hermoses ilustracions que conté, com son vistes de viles y sos segells, d'arts y oficis, animals y plantes, retrats de catalans célebres y mapes de Catalunya en colors, pulcrament tirats.

No cal que repetim que la desitjariem veure aquesta obra en mans de tots els catalans.

REVISTES ESPANYOLES:

La Alhambra.—De escultura religiosa, Rodrigo Amador de los Rios. pintores flamencos, José Subirá.—La Alhambra y el arte árabe en

1819; Fray Salvador *Lain*.—La Alcaidía de la Alhambra; S.—Musas, Germán *Gómez de la Mata*.—Pintores belgas; José *Subirás*.—La invasión francesa en Granada 1810, Francisco de P. *Valladar*.—Una cueva histórica, Enrique *Romero de Torres*.

Boletín de la Real Academia Gallega.—Sobre apertura de mámoas á principios del siglo XVII (continuación), per Andrés *Martínez Salazar*.—Contribution á l' étude de l' histoire des juifs espagnols, por Samuel *Schwarz*.—Las Torres de la Catedral de Santiago, por José *Villaamil y Castro*.—Santa Catalina de Montefaro, por Antonio A. *Rey Escariz*.—El convento de San Saturnino (apéndice) por César *Vaamonde Lores*.

Boletín de la Sociedad Aragonesa de Ciencias Naturales.—Líquenes de Aragón, por el R. P. Longinos *Navás*, S. S.

Boletín de la sociedad castellana de excursiones.—Arquitectos de Valladolid. Notas sueltas para ilustrar la historia de la Arquitectura española (conclusión), por D. Juan *Agapito y Revilla*.

Los Calderones y el monasterio de Nuestra Señora de Portaceli. Documentos, por D. J. *M. y M.*

Juan Martines Villergas. Estudio biográfico-crítico (continuación), por D. Narciso *Alonso Cortés*.

Boletín Oficial de la Unión Velocipédica Española.—Excursión desde La Garriga á Riells del Fay, Bertí, Montmany y Figaró, por D. J. *Sala Ricart*.—De vuelta de la presa del Jarama por D. Luis de *Peralla*.

Bolletí del Diccionari de la Llenga Catalana.—El catalá devant els filòlegs estranjers.—Quina gramática cal an-els rossellonesos.—La llenga mallorquina escrita.

Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana.—Reclamacions de les filles den Sanxo de Mallorques contra la confiscació de bens imposada á son pare per fel seguidor de Jaume III, (continuació) per don E. K. *Aguiló*.—Antichs Privilegis y Franqueses del Regne, Regnat de Jaume III (Majoria d' edat) per D. Pere A. *Sanxo*.

Bulletí del Centre Excursionista de Catalunya.—Joaquim *Mi et y Sans*: Una visita á la tomba del escriptor catalá Fra Anselm Turmeda en la ciutat de Tuniç (acabament).—Lluís *Monillart*: Excursió al coll de la Haougade.—Rosendo *Serra y Pagés*: La festa del Bisbetó á Montserrat y orogens de la mateixa (acabament).—V. de *Lasserra*. El Montseni a l' hivern y el Nou Refugi de la Castanya.

Segon Concurs catalá de Luges al Matagalls (Montseni).

Bulletí de la Institució Catalana d' Historia Natural.—*Cadevall*: Juan: El género *Taraxacum* Hall, en Cataluña.—*Navás*, R. P.

Longinos.—Notas Neopterológicas. XI.—*Font y Sagué*, N: Sobre la presencia del Silúrich superior á la Espluga del Francolí.—*Tomás*; Ll.: Un pòrfit lamprofic d' Arbucias.—*Faura y Sans*, Marián: Excursió dels alumnes de l' Escola de Mines.—*Ferrer y Vert*, F.: Coleopterológicas, I; Especies del genre *Pilpha* S.—*Tomás*; Llorens: Un basalt ab Hornbbenda de la regió volcànica de la Provincia de Girona.—*Rosal*, Joan.—Alguns moluschs no citats en la recent treball de D. Ll. Tomás.—*Maluquer y Nicolau*; Joseph: Moluschs marins de Catalunya.

Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa.—Epistolari del Rey En Martí d' Aragó (1386 - 1410: Daniel *Girona Llagostera*.—Venda de llibres del Rey Martí en 1421: Joaquin *Miret y Sans*. Descubriment de pintures romàniques en el Bisbat de Vich: Joseph *Gutiol Pbre*.—Descubriments prehistorichs a Serinyá Gerona: S. *Bosoms y Manegat*.

REVISTES EXTRÀNGERES:

Bulletin Pyrénéen.—En vue du Pic de Viscos, une nuit tombante de Novembre, *Ct. R.*—Vallée d' Oueil (près Bagn. de Luchon), Maurice *Gourdon*.—Entre Azun et Ossau, G. *Ledormeur*.—L' Hiver á Luchon, F. *Faurens*.—Les Pyrénées souterraines, Adof *Liegler*.—Un officier géodésien aux Pyrénées, Henri *Beraldi*.—A travers le 4.e Concours International de Ski aux Pyrénées en 1910 *Ct. R.*—Etudes glaciares dans les Pyrénées Françaises et Espagnoles, Ludovic *Gaurier*.

Bulletin trimestriel de la Section du Canigou.—Col d' Ares.—Camprodon... Dr. F. *Delpont*.

Dans les Albères: Col de Banyuls.—Pic Sailfort... E. *Drancourt*.—Tour de la Massane... J. *Sabre*. Une Semaine en Tarentaise et en Maurienne... E. *Gellerat*.

La Montagne.—Commandant *Hepp*: Les Sports d' hiver en Norvège.—A. *Schorderet*: Impressions de spectateur. Chronique Alpine.—Courses nouvelles en 1909.—Sentiers.—Sports d' hiver.—En Souvenir.

Revue Catalane.—Le catalanisme, Firmin *Costabona*. Exposition de sculptures et céramiques catalanes. G. *Violet*. A. *Foissin*.—Textes Catalans, R. de *Lacvivier*.—Le Mètre et le Rytme dans la poésie catalane, Pau *Berga*.—La langue d' Emile *Dourmie*.—A l' illa d' Eyvissa J. *Delpont*.

NOVES

La Junta Directiva del *Centre Excursionista de Lleyda* pera l' any 1910 la componen los següents socis:

President, Enrich Arderiu; Vispresident, Alfret Pereña; Secretari, Manel Herrera y Ges; Tresorer, Miquel Roig y Morera; Vocals, Lluís Izquierdo, Marcell Armengol y Benigne Arderiu.

Seccions:

Arqueològica: President, Francisco de P. Morera; Vispresident, Manel Gaya; Secretari, Lluís Izquierdo.

Folk-lòrica: President, Joseph Estadella; Vispresident, Alfret Pereña; Secretari, Miquel Roig y Morera.

Fotogràfica: President, Joseph M. Vicens; Vispresident, M. Herrera y Gés; Secretari, Miquel Artigues.

Científica: President, Eduart Gras; Vispresident, Ramón Sans; Secretari, Benigne Arderiu.

— Constitueixen enguany lo Consell de redacció del BUTLLETÍ DEL CENTRE EXCURSIONISTA:

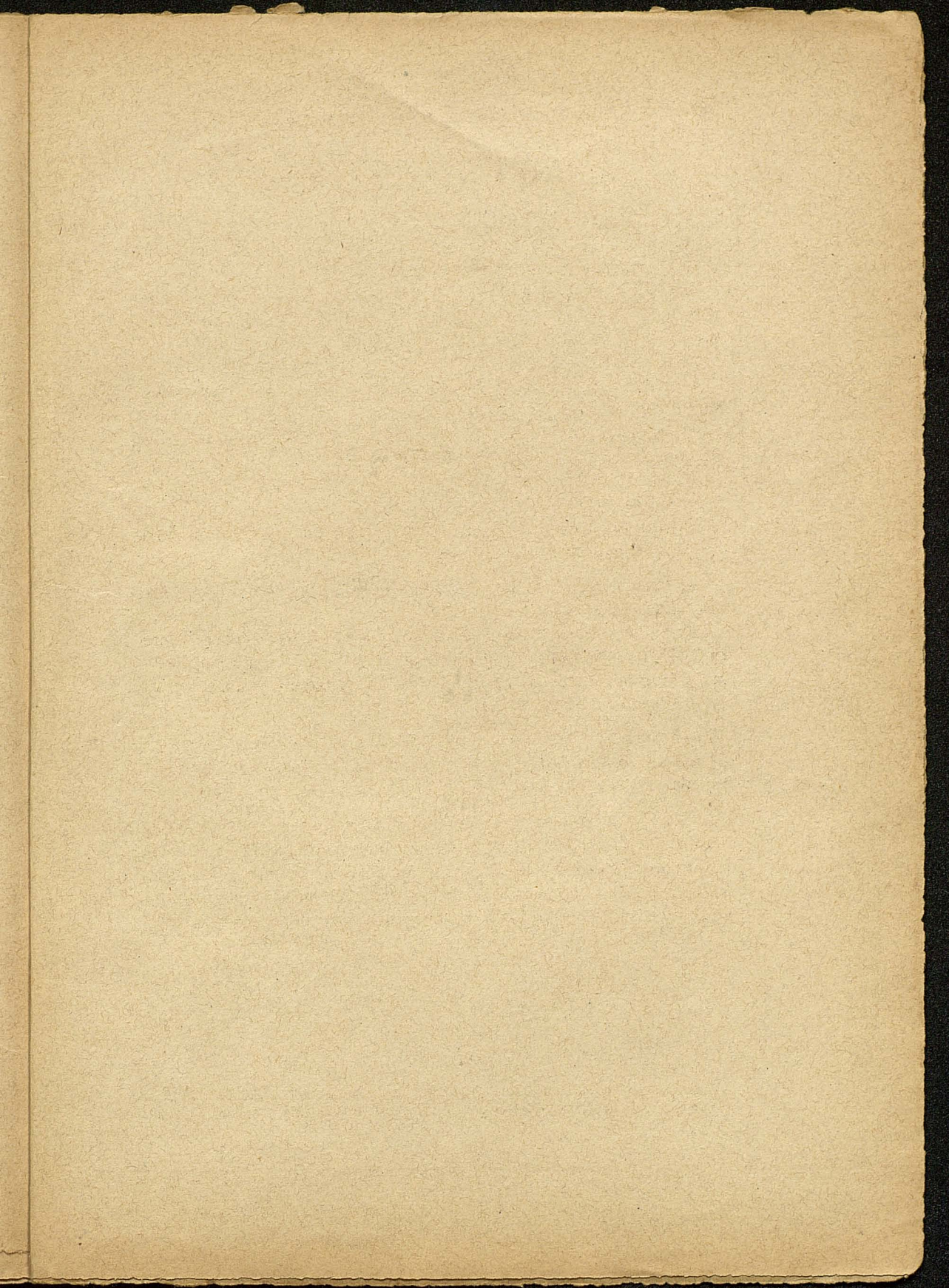
President, Enrich Arderiu; Vispresident, Alfret Pereña; Secretari, M. Herrera Ges; Vocals, Joseph M.ª Vicens, Lluís Izquierdo, Magí Morera, Manel Gaya, Romá Sol, J. Estadella y Arnó, Francisco Morera y Joseph Reig.

— Formen la Comissió administrativa del mateix BUTLLETÍ:

Miquel Roig Morera, President: Federich Godás y Lluís Postius, Vocals.

— Lo *Centre Excursionista de Lleyda* ha felicitat al Sr. Bisbe de Solsona per sos treballs á favor de la constitució del Museu; y ha posat en coneixement del Sr. Bisbe de la Seu d' Urgell lo projecte de reforma de la portada de l' Iglesia d' Agramunt, ideat per alguns vehins d' aquesta població, pregantli que no la consente.

PUBLICACIONES
del "Centre Excursionista de Lleyda"

COLECCIO del "Butlletí del Centre
Excursionista,,

Anv I. . . . . 15 pesetas

Anv II. . . . . 6 "

EXEMPLARS escadussers de qualsevol
dels números del Anv I. . . . .

1 "

LÁMINA de les pintures rupestres del
Cogul. . . . .

1 "

SUSCRIPCIO anual 5 pesetes à Espanya y 5 francs
al Extranjer.